

EKSPOZYCYJNE DZIEJE KOLEKCJI KRAKOWSKIEGO BRACTWA KURKOWEGO

Przechowywana w zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa kolekcja pamiątek Krakowskiego Bractwa Kurkowego stanowi jedyny w swym rodzaju zespół różnorodnych (pod względem techniki, czasu powstania i wartości artystycznej) eksponatów, dokumentujących kilkunastowieczne istnienie tej organizacji w Krakowie. Szczęśliwie ocalałe z różnych burz dziejowych pamiątki są jedynym tego typu zwartym zbiorem w skali kraju, jeśli nie Europy również¹.

Powstała w ostatniej ćwierci XIII wieku — a więc w momencie uzyskania przez Kraków murów obronnych — organizacja miała na celu szkolenie mieszczan w posługiwaniu się bronią dla obrony miasta przed nieprzyjacielem². Jej siedziba mieściła się za Bramą Mikołajską i określana była mianem Celestatu, będącego spolszczonym terminem niemieckim Zielstätte, oznaczającym strzelnicę. Z czasem wytworzył się swoisty ceremoniał i zwyczaje strzeleckie.

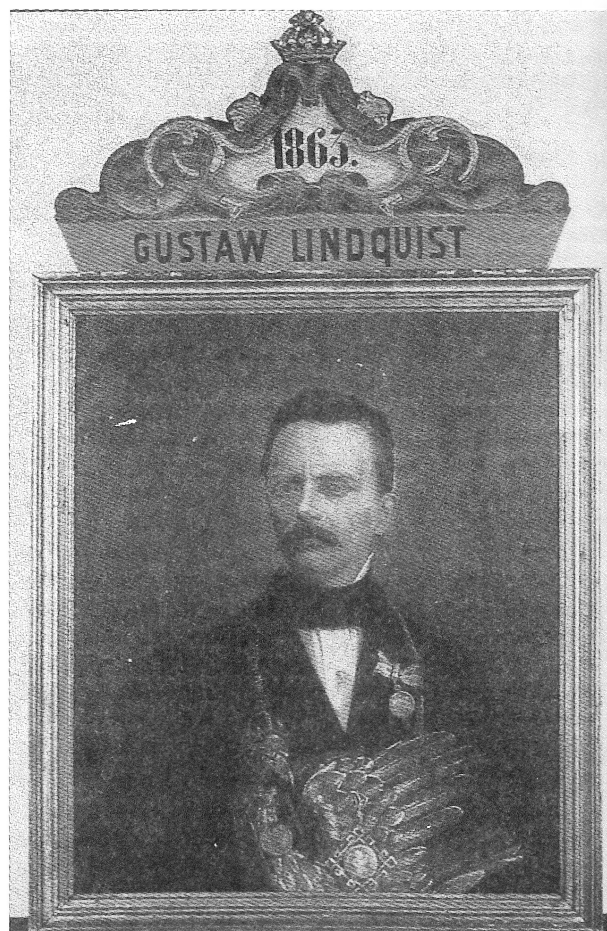
Najważniejszą konkurencję w Bractwie Kurkowym stanowiło strzelanie o tytuł króla kurkowego, tj. godność, jaką obdarzano najlepszego strzelca, który celnym strzałem strącił ostatni szczątek drewnianego ptaka, zwanego kurem (stąd nazwa bractwa)³. „Cały Celestat, ganki, wschody, przysionek, zdobione były trofeami dawnych tryumfatorów, czyli królów kurkowych, to jest postrzelanemi tarczami, szczątkami koguików zbitych, bronią szkoły [strzeleckiej — G. L.-N.] gustownie ustawioną, tak nazwaną w ordynacjach klejnotami pańskimi, tudzież wotami srebrnymi i złotymi, które królowie kurkowi na wstępie dorocznego panowania składać musieli”⁴.

Najwyraźniej więc bardzo wcześnie pojawiła się u braci kurkowych świadomość wartości — bardziej pamiątkowej niż historycznej — gromadzonych w ich siedzibie przedmiotów. Stanowiły one nie tylko element dekoracyjny o określonym zabarwieniu uczuciowym, ale także powód do dumy i stwarzały okazję aby zaprezentować je, a w ten sposób i dzieje strzeleckiej konfraterni, odwiedzającym Celestat gościom. A tych nie brakowało i to niekiedy bardzo dostojnych.

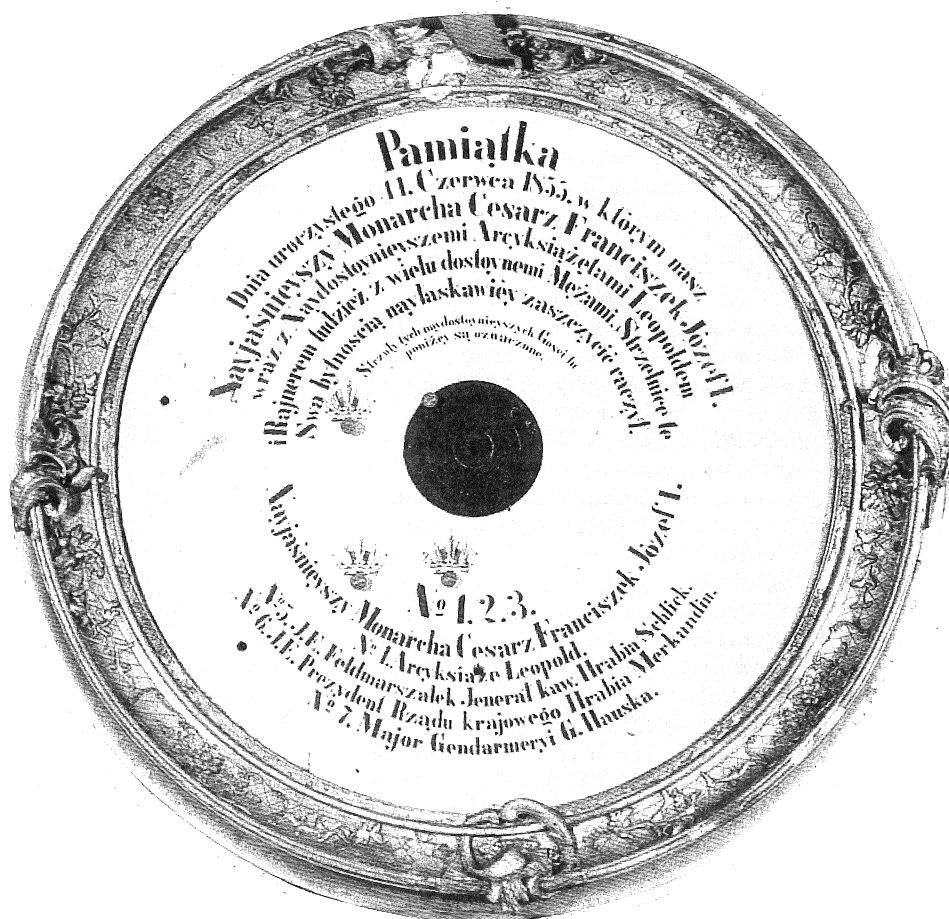
Zachowane materiały archiwalne pozwalają na odnotowanie jednej z najwcześniejszych takich wizyt. Oto 18 czerwca 1787 roku gościem krakowskich strzelców był bawiący w Krakowie król Stanisław August Poniatowski (1732—1798). Jego wizytę na Celestacie wzmiankują tylko Adam Naruszewicz (1733—1796) i Filip Nereusz Lichocki (1749—1806)⁵. Więcej informacji podaje nie publikowany rękopis, przechowywany w Archiwum Państwowym w Krakowie⁶. Król po obejrzeniu parady mieszczan krakowskich w Rynku Głównym i rozmowie z królem kurkowym Sebastianem Glixellim (1741—1803) wyraził chęć wzięcia udziału w rozpoczynających się właśnie zawodach strzeleckich. Po południu udał się więc na Celestat, gdzie uroczystie powitany, obejrzał zgromadzone przez braci pamiątki i uczestniczył przez chwilę w strzelaniu królewskim. Czy osobiś-

cie oddał strzał, nie wiadomo, mimo iż bracia kurkowi byli i na taką ewentualność przygotowani. Podobne wizyty zdarzały się, i to znacznie częściej, w XIX i XX wieku, kiedy to Bractwo Kurkowe, podupadłe po klęsce Insurekcji Kościuszkowskiej, odrodziło się w latach trzydziestych XIX wieku jako Towarzystwo Strzeleckie Krakowskie (TSK). Pozbawieni swej siedziby (Celestat spłonął bowiem w 1794 roku), bracia spotykali się początkowo w wynajętych pomieszczeniach pałacyku w Łobzowie, gdzie urządzano królewskie strzelanie. Kończyła je zawsze uczta królewska „w sali bardzo gustownie ozdobionej w godła strzeleckie, jako to: tarcze malowane, armatury z broni sztucowej

1. Autor nieznany, „Portret króla kurkowego Gustawa Lindquista”, olej, płótno, Kraków, 1864. Fot. Józef Korzeniowski

2. Tarcza pamiątkowa z zaznaczonymi strzałami cesarza Franciszka Józefa I, deska, 1851. Fot. Józef Korzeniowski

[sic!] i przy tem umajonej zielonymi festonami choiny, kurek srebrny, godło króla kurkowego [...] na umyślnie przyrządzonym tronie⁷. Używana podczas uczty „zastawa była ze starodawnych cynowych naczyń i stuletnich pucharów, z wrytym na nich herbem miasta Krakowa i godłami Towarzystwa. Jest to ostatnia spuścizna po dawnej [...] szkole strzeleckiej w Krakowie, którą obecnie towarzystwo troskliwie zachowuje”⁸. W trudnych czasach, w 1795 roku, już po utracie Niepodległości i pożarze Celestatu, dokonano na polecenie Magistratu otaksowania precjozów bractwa przed ich zamierzoną sprzedażą. Szczęśliwie nie doszło do tego, a sporządzony wówczas ich spis jest najstarszym znanym inwentarzem pamiątek strzeleckich⁹.

Nową siedzibą TSK stał się nabyty przez braci w 1837 roku tzw. Ogród Steinkellerowski, mieszczący się na przedmieściu Wesoła (dziś ul. Lubicz 16). W ogrodzie tym, szybko przemianowanym przez Krakowian na Strzelecki, budowniczy Tomasz Majewski (1810—1856) wraz z architektem Franciszkiem Lancim (1799—1875), w rekordowo krótkim czasie czterech miesięcy, wznosił neogotycki budynek nowego Celestatu, potocznie nazywany także Strzelnicą, którego otwarcie nastąpiło 15 października 1837 roku¹⁰.

Wobec zmian zaszłych w początkach XIX wieku w sztuce wojennej i samym Krakowie (m.in. nie istniały już mury obronne), uległ także zmianie charakter bractwa, które jako Towarzystwo Strzeleckie Krakowskie stało się w większym stopniu mieszczańskim klubem towarzyskim niż organizacją sensu stricte paramilitarną. Bracia kurkowi starali się pielęgnować wszystkie znamiona polskości, a także własne tradycje, co

odgrywało istotną rolę wobec rozdarcia kraju zaborami i braku suwerenności państwowej.

Przywiązanie do polskości (stroju, tradycji, zwyczajów i historii narodu) manifestowano szczególnie podczas urządzanych w Ogrodzie Strzeleckim imprez patriotycznych lub wizyt składanych braciom kurkowym nawet przez koronowane głowy.

Tak było np. podczas dwukrotnych odwiedzin krakowskiej Strzelnicy przez cesarza Franciszka Józefa I (1830—1916), 14 czerwca 1851 i 3 września 1880, czy późniejszej wizyty jego syna i następcy tronu arcyksięcia Rudolfa (1858—1889) w dniu 28 czerwca 1887 roku. Podejmowano ich w reprezentacyjnej Sali Strzeleckiej, której najbardziej charakterystyczny element dekoracyjny stanowił biegnący górą pod sufitem fryz z portretów krakowskich królów kurkowych.

Twórcą idei ich wykonywania był prezes TSK Franciszek Hahn (1781—1861), który 25 kwietnia 1840 roku „przedstawił projekt odportretowania [sic!] wszystkich królów kurkowych”¹¹. 10 maja tego samego roku Rada Ogólna członków TSK projekt zaakceptowała i znalazło to nawet wyraz w statucie Towarzystwa¹². Nawiązano w ten sposób do koncepcji, która pojawiła się tuż po otwarciu Strzelnicy, kiedy to już 29 października 1837 roku zanotowano, iż „życzeniem jest Towarzystwa aby Szanowny król Louis pozwolił portret swojej osoby w Strzelnicy zawiesić”¹³. „Galeria portretów królów kurkowych [w zbiorach MHmK — G. L. -N.] liczy obecnie 86 obiektów. Wśród autorów tych podobizn spotyka się nazwiska także wybitnych malarzy, np. Andrzeja B. Grabowskiego, Alfonsa Karpińskiego, Wacława Koniuszki, Wojciecha Kossaka, Damazego Kotowskiego, Karola Tichego [...]”

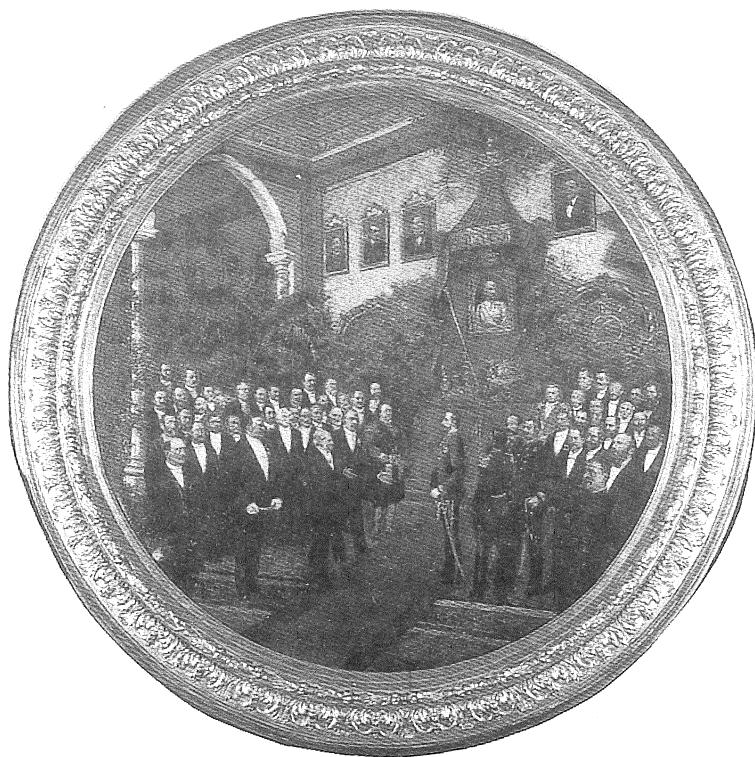
najlicniejszą grupę pośród nich stanowią obrazy pędzla Floriana Stanisława Cyńka w liczbie 11 płócien¹⁴. Z czasem, gdy portretów na ścianach Strzelnicy zaczęło przybywać, stały się i one, obok innych pamiątek bractwa — jak odnotował to Klemens Bąkowski (1860—1938) — „przedmiotem odwiedzin swoich i obcych”¹⁵.

Pierwszą wizytę Cesarza i odwiedzin jego syna u braci kurkowych upamiętniają dwa tonda, których dodatkowym walorem jest duża wierność ikonograficzna. Uwieczniły one moment powitania dostojnych gości we wnętrzu Sali Strzeleckiej, dając poza portretowym przedstawieniem uczestników wydarzenia, także wyobrażenie o wyglądzie tego pomieszczenia.

Obraz pierwszy, najpewniej pędzla Jana Kantego Wojnarowskiego (ur. 1815)¹⁶, przedstawia Salę Strzelecką w jej pierwotnej postaci (jeszcze przed późniejszą rozbudową), podczas pierwszej wizyty Franciszka Józefa I u braci kurkowych w 1851 roku. Podarowany został Bractwu w 1855 roku przez Ludwika Zieleńskiego (1819—1885), króla kurkowego w 1857 r.¹⁷ Stojącego ze swą żoną Cesarza wita Starszy (czyli prezes) TSK Wincenty Wolff (1796—1875), za którym widoczni są licznie zgromadzeni bracia kurkowi. Wincenty Wolff w lewą rękę trzyma opatrzony pieczęcią dokument, zaś prawą wskazuje na najcenniejsze pamiątki Bractwa: ustawionego na postumencie w formie kolumny srebrnego kura i wsparte o tę podstawę dwie laski marszałkowskie. Na wprost widza, pod sufitem widoczny jest fryz z portretów królów kurkowych, poniżej którego, w części centralnej wisi podobizna Najjaśniejszego Pana. W stojącym tuż za Prezesem TSK nieco z lewej mężczyźni rozpoznac można złotnika Karola Modesa (1800—1862), którego rozmowę z dostojnym gościem tak odnotował Ambroży Grabowski (1782—1868): „Gdy był Najjaśniejszy Pan w Ogrodzie Strzeleckim, rozmawiał z uprzejmością z teraźniejszym królem kurkowym, p. Karolem Modesem, jubilerem i pytał się o sposób obierania króla, a widząc godło strzeleckie srebrnego kurka, rzekł: «Dies haben Sie wohl mittels Beiträge angeschafft?», na co mu tenże odpowiedział: «Nein, Eure Majestät! das haben noch die alten

Polen angeschafft; für uns wäre es eine Unmöglichkeit, weil wir kein Geld haben»”¹⁸. Cesarz oddał jeszcze trzy honorowe strzały do specjalnie przygotowanej tarczy, którą potem bracia oprawili w ozdobną ramę i przechowywali zawieszyszy na ścianie Strzelnicy¹⁹ oraz wpisał się do pamiątkowej księgi, którą specjalnie w tym celu zakupiono²⁰. Na obrazie widoczny jest z prawej strony stolik z przygotowaną do wpisu księgą, jak też obok stojak z bronią. Otwarte drzwi wiodły wprost z Sali na właściwą strzelnicę, gdzie Cesarz oddawał honorowe strzały.

Kolejna wizyta Najjaśniejszego Pana wypadła 3 września 1880 roku. Na Strzelnicę przybył „wśród salw z moździerzy o godzinie piątej”²¹. Do Sali [Strzeleckiej — G. L.-N.] prowadziła ulica z bander strzeleckich i drzew, za którymi na gazonie [w Ogrodzie Strzeleckim — G. L.-N.] w półkole zajęły miejsca panie. Na Sali około uwiecznionych biustów Cesarza i Cesarzowej ustawione były historyczne pamiątki i emblematy towarzystwa strzeleckiego: kurek jagielloński, berło itd.”²² Po powitaniu przez króla kurkowego Jana Götza (1815—1893) Cesarz z zainteresowaniem obejrzał strzeleckie pamiątki, wypytując o znaczenie poszczególnych przedmiotów. Zauważył także tarczę, do której strzelał przed 25 laty, co skomentował krótko: „Wtedy lepiej strzelałem”. Jak zanotował dziennikarz „Czasu”: „Odwiedziny na Strzelnicy wypadły bardzo ładnie”²³. Ich trwałą pamiątką stał się dar cesarski w postaci „bogatego srebrnego wyzłacanego serwisu do herbaty z rączkami z kości słoniowej”²⁴. Początkowo zamierzano urządzić konkurs strzelecki, w którym serwis byłby główną nagrodą. Jednakże pomysł ten został oprotestowany przez braci kurkowych, w których imieniu Teodor Zgoda-Baranowski (1807—1898), król kurkowy z 1844 roku, wystosował list do prezesa TSK Ernesta Stockmara (1818—1905) z żądaniem „by do tego nie dopuścił i [serwis — G. L.-N.] na wieczną pamiątkę w Skarbcu Towarzystwa zachował”²⁵. Dalej w liście pisał: „Protestujemy najusilniej przeciw zamierzonemu rozstrzelaniu [sic!] tak drogocennej pamiątki, a to tem bardziej, iż jest ona jedyną, jaką od miłościwie nam panującego Monarchy posiadamy, i dlatego też na wieczną pamiątkę w skarbcu naszym pozostać winna”²⁶.

3. Aleksander Mroczkowski, „Powitanie arcyksięcia Rudolfa na Strzelnicy”, olej, płótno, Kraków, 1888. Fot. Józef Korzeniowski

4. Florian Cynk, „Portret Edwarda Graffa”, olej, płótno, Kraków, 1875. Fot. Józef Korzeniowski

W kilka lat później, 28 czerwca 1887, mury Strzelnicy gościły kolejnego dostojnego gościa z dynastii Habsburgów. Tego dnia wizytę złożył braciom kurkowym następca tronu arcyksiążę Rudolf (1858—1898). Powitany został w specjalnie udekorowanej Sali Strzeleckiej, gdzie w jej centralnej części przygotowano rodzaj wystawki, na której zgromadzono najcenniejsze brackie pamiątki. Gościowi pokazano także obraz przedstawiający pierwszą wizytę jego Ojca w Ogrodzie Strzeleckim i tarczę pamiątkową, do której strzelał. „Arcyksiążę odpowiedział uprzejmie, że starając się wstępować we wszystkim w ślady Ojca, uważał za miły obowiązek odwiedzenie i Strzelnicę, w której Ojciec gościł, poczem oglądnął pamiątki Towarzystwa złożone pod tarczą przestrzeloną przez Najj[asniejszego] Pana”²⁷. Na koniec wpisał swe imię do księgi pamiątkowej²⁸.

Krótką wizyta arcyksięcia doczekała się upamiętnienia w postaci obrazu pędzla Aleksandra Mroczkowskiego (1850—1927), który ofiarował Towarzystwu Strzeleckiemu Alfred Biasion w następnym roku. Ten krakowski optyk obrany został królem kurkowym na dwa dni przed wizytą Rudolfa. Składając godność „ptasiego monarchy” 10 czerwca 1888 sprezentował bractwu w formie daru abdykacyjnego „przepyszny obraz artysty p. Mroczkowskiego, przedstawiający przyjęcie następcy tronu arcyksięcia Rudolfa w czerwcu 1887 r. w sali strzeleckiej. Obraz ten przedstawia zebranych i najwierniej sportretowanych członków Towarzystwa Strzeleckiego. Pod portretem Cesarza znajdują się złożone wszystkie pamiątki Towarzystwa Strzeleckiego, dary królów polskich i członków Towarzystwa; wchodzącego arcyksięcia Rudolfa ze switą wita prze-

mówieniem ówczesny wiceprezes Towarzystwa i król kurkowy p. Alfred Biasion, obok tegoż widać stojącego prezesa Majera, honorowego członka, dalej prezesa Stockmara, ex królów kurkowych, D[okto]ra Ziemińskiego, Miłaszewskiego (w stroju polskim), Fenza, skarbnika Zapłatańskiego, prezydenta D[okto]ra Szlachetowskiego, honorowego członka Towarzystwa D[okto]ra Weigla i przeszło 40 braci kurkowych”²⁹. Już kilka dni wcześniej, anonsując pomysł A. Biasiona podarowania bractwu obrazu, „Czas” podkreślał: „Cenna to zaiste pamiątka, gdy się zważy, iż będzie niejako uzupełnieniem obrazu, będącego w posiadaniu Tow[arzystwa] Strzeleckiego a przedstawiającego chwilę pobytu Najj[asniejszego] Pana na Strzelnicy”³⁰.

Stosunkowo wcześniej pojawiła się u braci świadomość wartości gromadzonych pamiątek i ich ekspozycyjnych walorów. W 1866 roku, zamieszczając informację o rozpoczęciu „królewskiego strzelania”, krakowski „Czas” odnotował, iż w Strzelnicy umieszczono już portret ubiegłorocznego króla kurkowego Kazimierza Henisza (1824—1874), oraz że w przyszłości planowane jest założenie wielkiej galerii portretów mieszczan krakowskich³¹. Jest bardzo prawdopodobne, że zawieszaniu nowego portretu królewskiego towarzyszył jakiś specjalny ceremoniał i przez rok, do momentu pojawienia się kolejnego wizerunku, był on eksponowany na specjalnym miejscu, by potem zawisnąć obok wcześniejszych podobizn „ptasich królów” na fryzie pod sufitem w Sali Strzeleckiej³².

Obok królewskich podobizn pojawiać się zaczęły także portrety członków władz TSK, tj. prezesów i tzw. gospodarzy, czyli zarządzających majątkiem Towarzystwa Strzeleckiego. „W 1875 roku zmarł długoletni członek bractwa Edward Graff (1824—1875), kupiec, biegły handlowy w zakresie galanterii i handlu odzieżą, współwłaściciel składu zabawek dziecinnych firmy Hahn przy ulicy Karmelickiej. Do Towarzystwa Strzeleckiego należał od 1861 roku. Wchodził w skład jego Wydziału, był długoletnim gospodarzem Strzelnicy, zastępcą sekretarza i sekretarzem a wreszcie kontrolerem ksiąg finansowych TSK”³³. Po śmierci E. Graffa władze Towarzystwa postanowiły uczcić jego zasługi poprzez zamówienie i wykonanie portretu Zmarłego na koszt Bractwa. Rozpisana w tym celu 13 marca 1875 do członków TSK specjalna kurenda z prośbą o datki szybko przyniosła zadowalające efekty, gdyż jeszcze w tym samym roku portret był gotów³⁴.

Podobizna Edwarda Graffa różni się od portretów królewskich formą; jest to owalny obraz w profilowanej ramie zwieńczonej półplastyczną dekoracją w kształcie kura wpisanego w wieniec z liści lauru i dębu, wykonaną z połączanego drewna. Tę samą formę mają także podobizny dwu prezesów bractwa: ufundowany w 1879 roku portret Juliusza Augusta Johna (1804—1886)³⁵ i późniejszy o kilkadziesiąt lat wizerunek doktora Walentego Staniszeńskiego (1859—1920)³⁶.

Zbiory TSK stopniowo powiększały się o kolejne eksponaty. Pochodziły one z darów członków Towarzystwa, innych bractw kurkowych lub osób zaprzyjaźnionych z bractwem czy też zafascynowanych jego historią i tradycją. Wśród zachowanych szczęśliwie brackich pamiątek znajduje się między innymi tzw. tondo jubileuszowe, wykonane i ofiarowane przez Gustawa Lindquista (1816—1868) w 1865 roku, gdy bractwo świętowało 300-letni jubileusz otrzymania srebrnego kura, co — by zacytować słowa samego ofiarodawcy — „obudziło we mnie chęć dzień ten uczcić pamiątką z mej strony, a następnym członkom Towarzystwa takową pozostawić [...]”. Przedsięwziąłem więc [myśl — G. L.-N.] malować [sic!] tarczę, w niej srebrnego kurka na podstawie, z herbem miasta Krakowa stojącego, wawrzynem zwieńczonego — w dalszych odśrodkowych kołach zaś nazwiska w roku bieżącym Towarzystwo składających się członków jak i członków honorowych naznaczyć. Oddając zatem Panom ten

5. Widok wnętrza Sali Strzeleckiej z tzw. „Skarbczykiem”, 1908. Fotograf nieznany, reprodukcja Józefa Korzeniowskiego

Skarbiec Tow. Strzeleckiego w r. 1908.

obraz, mały dowód mego wysokiego poważania dla Was — racieście go mile przyjąć i niech ta tarcza w tej sali przypomina nam dzień wzniosłej uroczystości — a członkom następnym Towarzystwa niech będzie dowodem nowego ścisłego stowarzyszenia³⁷.

Podobny dar uzyskało bractwo od prof. Władysława Łuszczkiewicza (1828—1900), brata i spadkobiercy inż. Antoniego Łuszczkiewicza (1838—1886), długoletniego członka i wiceprezesa TSK. Stanowiło go tondo ze zrekonstruowanym drewnianym kurem, celem strzelania o godność króla kurkowego w 1886 roku; na kurze zaznaczono nazwiskami strzelców miejsca ich trafień. Jak pisał W. Łuszczkiewicz w liście do braci kurkowych, zgodnie z wolą Zmarłego, dar ów składa „prosząc, aby ona [tj. tarcza — G. L.-N.] na wieczną rzecz pamiątkę w Sali [Strzeleckiej — G. L.-N.] umieszczoną była³⁸”.

Podobnych eksponatów przybywało. Po uroczystościach 200-lecia Odsieczy Wiedeńskiej, której trwałą pamiątką stał się

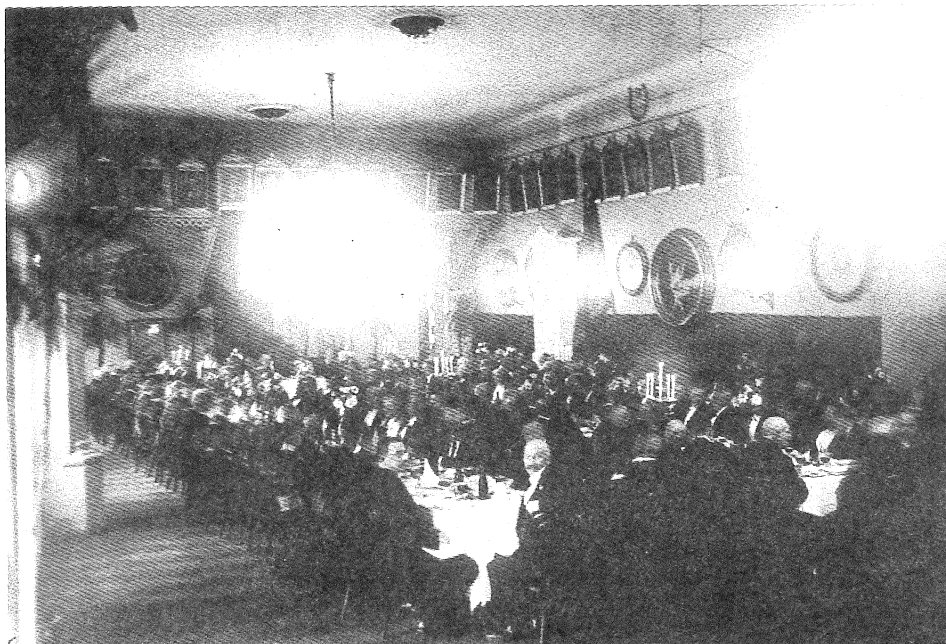
ufundowany przez braci w Ogrodzie Strzeleckim pomnik króla Jana III Sobieskiego (1629—1696), Towarzystwo otrzymało od obecnych na jego odsłonięciu (13 września 1883) braci kurkowych z Poznania pamiątkowe tableau fotograficzne członków delegacji, do którego dołączony był ozdobny adres. Podpisani na nim poznańscy strzelcy wyrażali nadzieję, że zostanie on wywieszony w Sali Strzeleckiej, by przypominał o ich istnieniu. „Pokazując Waszym młodszemu pokoleniu ten obraz opowiadacie im o braciach Polakach znad Warty [którzy — G. L.-N.] poza granicznym kordonem austrijackim w daleko większym ucisku niż wy do wolności i swobody wzdychają³⁹”.

Zupełnie innego rodzaju był prezent, jaki bractwo otrzymało w 1893 roku od właściciela huty szkła Meyer's w Adolfowie koło Wimperku w południowych Czechach, porucznika tamtejszego regimentu pionierów, Alberta Kralika. Stanowił go okazały puchar (54 cm wysokości) z barwionego na zielono szkła,

6. Fragment Sali Wieków Średnich na wystawie Starożytności i Zabytków Sztuki w Krakowie z widocznym srebrnym kurem TSK, 1858. Fot. Karol Beyer, reprodukcja Małgorzaty Multarzyńskiej-Janikowskiej

7. Sala Strzelecka na Celestacie podczas wizyty prezydenta RP prof. Ignacego Mościckiego, 2 października 1927. Fotograf niezna-ny, reprodukcja Józef Korzeniowski

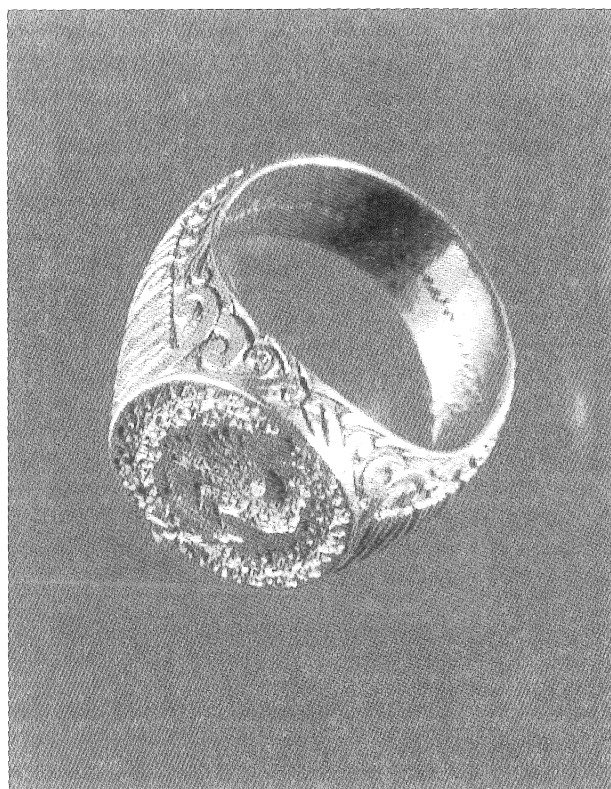
pokrytego bogatą dekoracją malarską. Na brzuścu pucharu od frontu umieszczona została podobizna kura i napis dedykacyjny w języku polskim („Towarzystwu Strzeleckiemu Krakowskiemu na pamiątkę 1893”), po przeciwległej zaś stronie herb Polski i miasta Krakowa w ozdobnych medalionach, ujęte napisem w języku niemieckim: „Gewidmet von Albert Ritter Kralik von Meyrswalden, Pionnierlieutnant d[es] R[egiments] in Adolf bei Winterberg, Böhmen”⁴⁰. Uczestnicy Walnego Zgromadzenia TSK w dniu 28 stycznia 1894 uchwalili jednogłośnie przesłać ofiarodawcy pisemne podziękowanie⁴¹.

Większość eksponatów, o których była już mowa, odnaleźć można na fotografii wykonanej 5 lipca 1908 roku, w dniu

intronizacji króla kurkowego Józefa Kuleszy (1859—1923), właściciela zakładu kamieniarskiego w Rakowicach, członka TSK od 1891 roku. Przedstawia ona centralną część północnej ściany Sali Strzeleckiej z zaaranżowanym tzw. Skarbcom, gdzie zgromadzono najcenniejsze pamiątki bractwa⁴². Był to rodzaj okazjonalnej wystawki, przygotowanej właśnie na uroczystość intronizacji kolejnego króla kurkowego. Od razu zauważyć tam można srebrnego kura, portrety królów kurkowych z charakterystycznymi, trójkątnymi zwieńczeniami, na których wypisano imię, nazwisko i rok panowania „ptasiego władcy” oraz owalne podobizny członków władz TSK. Barwne uzupełnienie stanowią członkowie świąty królewskiej, tzw. kozernicy, ubrani w stylizowa-

8. Uroczystość przekazania przez króla kurkowego Tadeusza Antoniego Kozłowskiego portretu królewskiego do zbiorów Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, 2 lutego 1970. Fot. Józef Korzeniowski

9. Złoty sygnet pamiątkowy, dar TSK dla króla kurkowego Jana Kwiatkowskiego, wyk. Karol Czaplicki, Kraków, 1907. Fot. Józef Korzeniowski

ne na historyczne stroje, których fundatorem był właśnie Józef Kulesza⁴³.

Podobne wystawki organizowane były jeszcze nieraz, najczęściej przy okazji wizyt składanych braciom przez różne dostojne osoby, jak to było np. w 1912 roku, gdy gościem TSK był późniejszy ostatni cesarz Karol Franciszek Józef Habsburg (1887—1922) wraz z małżonką Zytą (1892—1989). Podejmowano ich bardzo uroczyście: „wewnątrz Sali [Strzeleckiej — G. L.-N.] ustawiono purpurowy namiot spięty u góry koroną cesarską. Namiot opierał się na dwu halabardach. W środku na postumencie umieszczono wśród kwiatów i zieleni popiersie cesarskie. Przy namiocie tym oczekiwał arcyksięcia król kurkowy rejent Edmund Klemensiewicz ze srebrnym kurem na piersiach [...]”⁴⁴. Po uroczystym powitaniu „Arcyksiążę wypytywał się przedstawionych sobie [braci kurkowych — G. L.-N.] o stosunki w towarzystwie, czy się dużo strzela itd., poczem obejrzał wystawę pamiątek i darów cesarza oraz członków domu cesarskiego, dyplomy królów polskich i cały skarbiec strzelecki. Stąd przeszedł arcyksiążę do komory strzeleckiej, której ściany były wyłożone draperiami i udekorowane starą bronią [...] poczem prezes [TSK — G. L.-N.] Jan] K[anty] Federowicz zaprosił Arcyksięcia do wpisania się w księdzę pamiątkowej. Arcyksiążę podpisał się po polsku Arcyksiążę Karol — na osobnej karcie, ozdobionej akwarelą malarza p. [Wincentego] Wodzinowskiego z datą 30 czerwca 1912 r.”⁴⁵

Zarazem dostrzec można coraz większą troskę i dbałość braci o zgromadzone na Strzelnicy pamiątki. Na kilka miesięcy przed wybuchem I wojny światowej uchwalono uzupełnienie zwieńczeń przy tych portretach królewskich, przy których się nie zachowały⁴⁶.

Już w Odrodzonej Polsce podjęto uchwałę (2 stycznia 1925), iż odtąd bez decyzji Rady Zawiadowczej nie wolno będzie samowolnie zmieniać wystroju Sali Strzeleckiej, tj. usuwać znajdujące się już tam eksponaty bądź dowieszać nowe⁴⁷. Kilka lat później zdecydowano o wykonaniu dokumentacji fotograficznej portretów królewskich⁴⁸, które później „uchwalono powiesić [...] z nasadami, nasady wszystkie doprowadzić do porządku, umieścić napisy czarne na białym tle między ramą a nasadą”⁴⁹. Dowodem troski było także przechowywanie na Strzelnicy bogatej dokumentacji archiwalnej, którą uzupełniano w miarę możliwości⁵⁰. Posiadane pamiątki były też kilkakrotnie spisywane w specjalnych inwentarzach⁵¹.

Na interesujące walory ekspozycyjne Sali Strzeleckiej i gromadzonych przez braci kurkowych w ich siedzibie pamiątek zwrócono uwagę bardzo wcześnie. Już w 1853 roku z prośbą o wynajęcie sali na cele ekspozycyjne zwróciło się do TSK c. k. Towarzystwo Gospodarczo-Rolnicze, które zamierzało tu zorganizować pierwszą wystawę rolniczą w Krakowie. Bracia wyrazili zgodę, za co list z podziękowaniem wystosował 21 czerwca 1853 prezes Towarzystwa Gospodarczo-Rolniczego, artysta malarz Piotr Michałowski (1800—1855)⁵². Za tą poszły następne prośby, np. w 1874 roku Towarzystwo Pszczelno- [sic!] -Jedwabnicze zwróciło się o udostępnienie Ogrodu na planowaną wystawę owoców i kwiatów⁵³, zaś z 1886 roku zachowała się korespondencja pomiędzy TSK a Komitetem Wystawy Krajowej w sprawie wynajmu Ogrodu na planowaną ekspozycję⁵⁴.

Nie mniejsze zainteresowanie budziły przechowywane na Strzelnicy i stale powiększane o nowe eksponaty zbiory pamiątek Krakowskiego Bractwa Kurkowego. Zwrócono na nie uwagę bardzo wcześnie, gdy tylko zrodziły się pomysły organizowania wystaw historyczno-artystycznych. Od razu należy podkreślić, iż zainteresowanie takie wzbudzał przede wszystkim srebrny kur, dar krakowskiego Magistratu z 1565 roku⁵⁵, który też najczęściej bywał i jest eksponowany na różnych wystawach (por.: Aneks, poz. I—VI, VIII—XI, XIII—XV, XVII—XX, XXII—XXV, XXVIII—XXX, XXXII—XXXIV).

Pierwsza Wystawa Starożytności i Przedmiotów Sztuki zorganizowana została w Warszawie w 1856 roku. W dwa lata później, 11 września 1858 roku, podobną ekspozycję, zatytułowaną Wystawa Starożytności i Zabytków Sztuki, zorganizowało w Krakowie w pałacu Książąt Lubomirskich przy ul. Św. Jana 5 Towarzystwo Naukowe Krakowskie. Potrwała ona aż do początków stycznia 1859 roku ciesząc się dużym zainteresowaniem publiczności⁵⁶. Dla badaczy, chcących studiować zaprezentowane na niej dokumenty, przewidziano osobne godziny udostępniania, z czego — jak odnotowała to Maria Estreicherówna — gorliwie korzystał Żegota Pauli (1814—1895)⁵⁷. Jeden z organizatorów warszawskiej wystawy starożytności, fotograf Karol Beyer (1818—1877) „wyjechał do Krakowa, sporządził zdjęcia najciekawszych eksponatów znajdujących się na wystawie, z których ułożył i wydał Album wystawy starożytności i zabytków sztuki, urządzoną przez c. k. Towarzystwo Naukowe w Krakowie w 1856 i 1859 (Warszawa, 1859) z podpisami w języku polskim i francuskim”⁵⁸.

Ponadto Beyer zamieścił w „Tygodniku Ilustrowanym” całą serię artykułów opisujących poszczególne zabytki; wśród nich znalazł się m. in. tekst zatytułowany *Kurek srebrny bractwa Strzeleckiego w Krakowie*⁵⁹. Dzięki tym publikacjom wiadomo dziś, iż na krakowskiej wystawie starożytności eksponowany był również kur Krakowskiego Towarzystwa Strzeleckiego, który bracia w tym celu udostępnili. Na wystawie prezentowano go na specjalnym postumencie w tzw. Sali Wieków Średnich. W tym samym roku krakowski „Czas” opublikował kolejny album, zatytułowany *Wystawa Starożytności Polskich w Krakowie w pałacu XX-ąt Lubomirskich w roku 1858. Kraków. Nakład i własność litografii „Czasu”*⁶⁰. Figurkę kura odnaleźć

10. Fragment ekspozycji pamiątek Krakowskiego Bractwa Kurkowego na wystawie stałej Muzeum Historycznego Miasta Krakowa pt. „Z dziejów i kultury Krakowa” w Krzysztoforach, 1994. Fot. Andrzej Janikowski

można już na winiecie strony tytułowej albumu; jest także w wydawnictwie zamieszczony widok Sali Wieków Średnich, z widocznym w części centralnej kurem. Uczestniczył on także zapewne w kolejnej wystawie starożytności, gdyż 15 listopada 1872 roku profesor Józef Łepkowski (1826—1894) zwrócił się z prośbą do braci kurkowych, by zechcieli wypożyczyć niektóre swe pamiątki na przygotowywaną kolejną tego typu ekspozycję⁶¹. Z 1894 roku zachowała się z kolei korespondencja pomiędzy TSK a organizatorami Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie. Być może planowano prezentację jakichś strzeleckich pamiątek na tej wielkiej ekspozycji, ale bliższych danych na ten temat brak⁶².

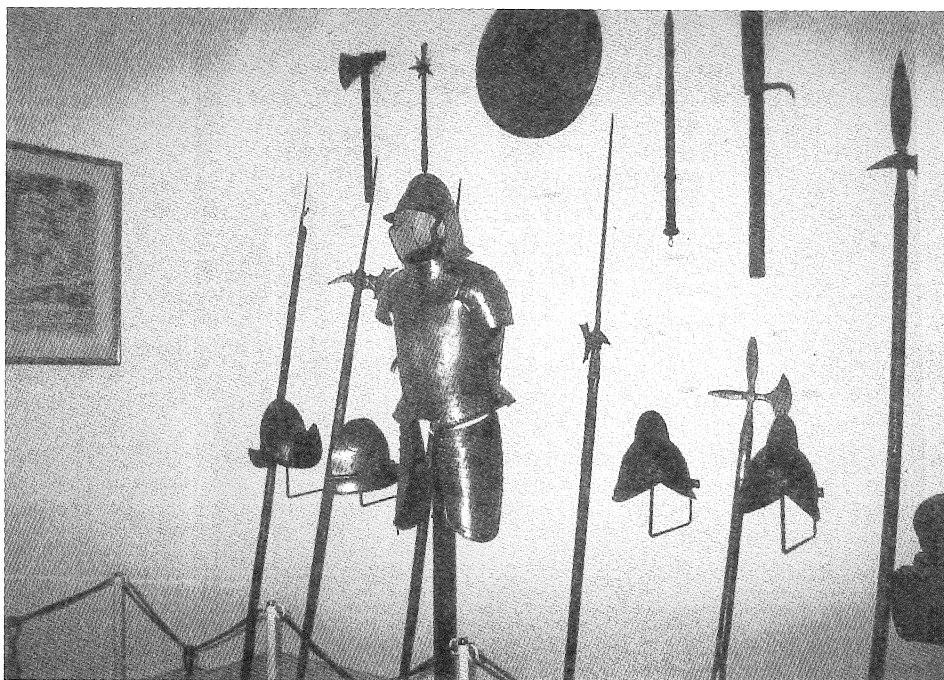
Wiadomo natomiast nieco więcej o kilku innych wystawach, na których prezentowany był srebrny kur. W 1884 roku, z okazji 300 rocznicy śmierci Jana Kochanowskiego (1530—1584), Muzeum Narodowe w Krakowie zorganizowało specjalny zjazd historyczno-literacki, poświęcony Mistrzowi z Czarnolasu. Towarzyszyła mu urządzona w Sukiennicach wystawa zabytków z epoki Jana Kochanowskiego (zob.: Aneks, poz. II). Zgromadzone „eksponaty zapelnily obie obszerne sale Sukiennic: jedną wstępną i drugą, tak zwaną Langierówkę. W pierwszej przyozdobionej w zieleń, gobeliny, chorągwie cechowe itp. pomieszczono rzadkości bibliograficzne, dokumenty, sztychy obce i fotograficzne lub gipsowe reprodukcje pomników z tej epoki — druga sala stanowiła właściwą artystyczną część wystawy”⁶³. W tej właśnie sali, obok sprzętów liturgicznych z katedry wawelskiej, „stał k u r e k [podkreśl. autora], a ściślej o r z e l e k [podkreśl. autora] Towarz[ystwa] Strzeleckiego; pod spodem wyrity r. 1565 i nazwiska starszych. Wyrób to niewątpliwie krajowy, i tym cenniejszy dla nas”⁶⁴.

Niemal pół wieku później, już w Niepodległej Polsce, doszło do organizacji podobnej imprezy. W 1930 roku Polska Akademia Umiejętności (PAU) zorganizowała w Krakowie w dniach 8—9 czerwca Zjazd Naukowy im. Jana Kochanowskiego, czcząc w ten sposób 400-lecie urodzin poety. Uzupełnieniem Zjazdu była wystawa zabytków sztuki i kultury XVI wieku, której urządzeniem zajęło się Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa (por.: Aneks, poz. IV). Powołano w tym celu komitet wystawy, na czele którego stał prof. dr Józef Muczkow-

ski (1860—1943), prezes Towarzystwa. Ekspонатów użyły liczne instytucje, w tym także Towarzystwo Strzeleckie⁶⁵, do którego PAU zwróciła się z prośbą o wypożyczenie kura. Prośba została załatwiona pozytywnie⁶⁶. Zapis w katalogu wystawy dotyczący kura, będący niemal dosłownym powtórzeniem wcześniej cytowanego jego opisu z 1884 roku, każe się domyślać, iż organizatorzy ekspozycji w dużym stopniu posilkowali się scenariuszem poprzedniej wystawy⁶⁷.

Mijająca w 1900 roku okrągła 500-letnia rocznica odnowienia Uniwersytetu Krakowskiego, później nazwanego Jagiellońskim, stała się okazją do urządzenia — by zacytować dalej słowa jednego z organizatorów — „wystawy zabytków z epoki dynastii Jagiellonów, tj. XV i XVI w., która byłaby koniecznem dopełnieniem uroczystości jubileuszowych 500-letniego odnowienia Uniwersytetu, jako uwidocznienie dla świata uczonego, przyjezdnych gości i szerszej publiczności całego ruchu kultury tych świetnych epok naszej Almae Matris”⁶⁸. Wśród instytucji, które użyły eksponatów na wystawę było także Towarzystwo Strzeleckie Krakowskie, które udostępniło srebrnego kura (zob.: Aneks, poz. III). Przewidziany on był w Dziale I, i tak też odnotowano go w katalogu wystawy⁶⁹, ale względy bezpieczeństwa zdecydowały ostatecznie o umieszczeniu go w Dziale IV, wraz z zabytkami kościelnymi w specjalnej szafie, wypożyczonej przez kapitułę krakowską ze skarbcza katedralnego⁷⁰.

W okresie II Rzeczypospolitej ruch bractw kurkowych przeżywał renesans. 7 sierpnia 1922 roku w Poznaniu powołano Zjednoczenie Bractw Strzeleckich Zachodnich Ziem Polskich, przemianowane na kongresie w Grudziądzu w 1927 roku na Zjednoczenie Kurkowych Bractw Strzeleckich Rzeczypospolitej Polskiej, do którego akces zgłosiło Krakowskie Towarzystwo Strzeleckie⁷¹. Już w 1929 roku we władzach Zjednoczenia znalazł się ówczesny krakowski król kurkowy inż. Władysław Pomian-Otorowski (zm. 1942). Spowodowane to było wydarzeniami, które miały miejsce kilka lat wcześniej. W dniach od 26 do 29 czerwca 1925 TSK zorganizowało w swej siedzibie I Zjazd Polskich Bractw Strzeleckich w Krakowie, który zgromadził licznych przedstawicieli wielu polskich bractw kurkowych⁷². Z tej okazji krakowscy strzelcy przygotowali na Strzelnicy specjalną ekspozycję, na której zaprezentowano najcenniejsze

11. Fragment ekspozycji stałej „Z dziejów Krakowskiego Bractwa Kurkowego” na Celestacie; Zbrojownia, 1997. Fot. Grażyna Lichończak-Nurek

pamiętki Towarzystwa. I zjazd i ekspozycja zostały szeroko rozpropagowane w prasie, która zamieściła przy okazji informacji o tym wydarzeniu także i teksty opisujące dzieje i pamiętki Krakowskiego Bractwa Kurkowego⁷³. Podobną ekspozycję zorganizowano w Ogrodzie Strzeleckim w 1937 roku z okazji setnej rocznicy posiadania przez TSK tej siedziby, ale jej rozmiary były znacznie skromniejsze⁷⁴.

1 września 1939 roku także i dla Krakowskiego Towarzystwa Strzeleckiego stanowił koniec epoki. 23 lipca 1940 roku, mocą rozporządzenia Generalnego Gubernatora Hansa Franka (1900–1946), bractwo zostało zlikwidowane, dzieląc los wielu innych tego typu organizacji⁷⁵. Już wcześniej, zaraz po rozpoczęciu działań wojennych, władze TSK zatroszczyły się o zabezpieczenie cennych pamiątek⁷⁶.

Koniec wojny przyniósł nadzieje na wznowienie przez bractwo statutowej działalności. Początkowo wydawały się one być zupełnie uzasadnione. W maju 1945 roku władze wyraziły zgodę na zarejestrowanie stowarzyszenia występującego pod nazwą „Towarzystwo Strzeleckie (Bractwo Kurkowe) w Krakowie”⁷⁷. Już na niedzielę 9 grudnia 1945, na godz. 10.30, wyznaczono Walne Zgromadzenie jego członków w siedzibie Towarzystwa Strzeleckiego przy ulicy Lubicz 16⁷⁸. Niestety, bardzo szybko okazać się miało, iż nastały czasy niesprzyjające bractwu kurkowemu. Przede wszystkim bracia nie odzyskali Ogrodu wraz ze Strzelnicą, a ponadto oskarżono ich o rzekomą współpracę z okupantem podczas wojny. „Do tych fałszywych oskarżeń doszła jeszcze błędna i ahistoryczna doktryna, iż Bractwo Kurkowe skupiało głównie bogatą burżuazję mieszczańską”⁷⁹. Konsekwencją powyższych oskarżeń była decyzja o rozwiązaniu TSK; po raz pierwszy Wydział Społeczno-Polityczny Urzędu Wojewódzkiego wydał ją 7 marca 1946 roku, ale została ona — pod presją opinii publicznej, interwencji różnych organizacji, m. in. Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa — uchylona przez Ministerstwo Administracji Publicznej w dniu 10 czerwca 1947⁸⁰. Nie na długo jednak. Decyzją Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie nr L. S. A. S. I. 3/36/51 dnia 28 czerwca 1951 dokonano likwidacji Bractwa Kurkowego a jego majątek

przekazano na rzecz Skarbu Państwa, wyznaczając równocześnie użytkownikiem Ogrodu i Strzelnicy Wojewódzki Komitet Kultury Fizycznej w Krakowie; ten zaś przekazał majątek bractwa klubowi sportowemu „Kolejarz” (potem KS „Olsza”)⁸¹.

Pomijając już kwestię absurdalności tych oskarżeń i nielegalności decyzji o rozwiązaniu TSK, ówczesne władze państwowe nie uszanowały statutu Towarzystwa, który w paragrafie 28, określającym okoliczności ewentualnego rozwiązania organizacji, wyraźnie mówił, iż „Towarzystwo może się rozwiązać jedynie za jednomyślną uchwałą Zgromadzenia Ogólnego, umyślnie na ten cel zwołanego, na którym obecność przynajmniej członków czynnych jest konieczną”⁸². Paragraf kolejny określał zaś, iż „w razie rozwiązania Towarzystwa, czy to uchwałą Zgromadzenia Ogólnego, czy to przez władzę rządową, do majątku Towarzystwa nikt nie ma prawa, ale cały, tak ruchomy jak i nieruchomy majątek po sprawdzeniu wartości przechodzi na wyłączną rzecz i własność gminy miasta Krakowa, z wyjątkiem kurka Zygmuntońskiego i rzeczy pamiątkowych, które mają być według inwentarza oddane do gabinetu archeologicznego przy Uniwersytecie Jagiellońskim z tem jednak zastrzeżeniem, że gdyby Towarzystwo Strzeleckie w Krakowie na nowo się zawiązało, gmina miasta Krakowa majątek odebrany lub jego wartość, gabinet archeologiczny zaś przedmioty pamiątkowe naszemu Towarzystwu Strzeleckiemu w Krakowie zwrócić obowiązane będą”⁸³.

Historyczne pamiątki Towarzystwa Strzeleckiego przekazano 5 marca 1952 do zbiorów Muzeum Historycznego Miasta Krakowa⁸⁴, gdzie utworzyły osobną kolekcję, oznakowaną skrótem Br. K., zaś archiwalia do Archiwum Państwowego w Krakowie jako osobny zespół akt Towarzystwa Strzeleckiego Krakowskiego (TSK)⁸⁵.

Stan ten nie uległ zmianie z chwilą reaktywowania Bractwa Kurkowego na fali „popaździernikowej odwilży”, co miało miejsce 10 czerwca 1957 roku⁸⁶. Bractwo, wpisane oficjalnie do rejestru Stowarzyszeń Wydziału Spraw Społeczno-Administracyjnych Prezydium Rady Narodowej miasta Krakowa pod numerem 29⁸⁷, nie odzyskało też Ogrodu wraz ze Strzelnicą. Stworzyło to określone zagrożenia dla tego miejsca, zwłaszcza

12. Fragment wystawy „Tradycje, zwyczaje i pamiątki Krakowskiego Bractwa Kurkowego” w Muzeum Okręgowym Ziemi Kaliskiej w Kaliszu, czerwiec 1993. Fot. Grażyna Lichończak-Nurek

wobec nie przemyślanych planów władz miasta związanych z Ogrodem Strzeleckim, na co po pewnym czasie próbowała zwracać uwagę krakowska prasa⁸⁸. Dzięki temu, a także zabiegom samych braci i przede wszystkim zwycięstwu rozsądku i troski o los coraz rzadszych relikwów przeszłości, w lutym 1988 roku zapadła uchwała nr 35/220 Rady Narodowej miasta Krakowa, której treścią było rozszerzenie perspektywicznego programu ochrony i rewaloryzacji zabytków Krakowa o pięć parków; jednym z nich był Ogród Strzelecki⁸⁹.

Przyjętego na siebie obowiązku opieki nad pamiątkami krakowskiego Bractwa Kurkowego Muzeum Historyczne Miasta Krakowa⁹⁰ nie traktowało i nie traktuje jedynie formalnie. Zabytki te nie uległy rozproszению, lecz utworzyły zwartą, jednorodną kolekcję, opracowaną w sposób naukowy. Ponadto starano się o stałe powiększanie i wzbogacanie tych zbiorów. Dobry przykład dali tu sami królowie kurkowi, przekazując swe podobizny do kolekcji. Pierwszy „ptasi władca” w zreaktywowanym po II wojnie Towarzystwie Strzeleckim, dr Wincenty Bogdanowski (1894—1982), którego panowanie przypadło na lata 1964—1965, już 9 grudnia 1965 ofiarował do Muzeum swój portret, pędzla Mieczysława Wątorskiego (1903—1979)⁹¹. W jego ślady poszli inni⁹². Ponadto samo Muzeum Historyczne zabiegało o pozyskiwanie kolejnych eksponatów do kolekcji. Uzyskiwano je bądź w drodze zakupu, darowizn i przekazów od osób prywatnych lub też np. poprzez zakup na aukcji antykwarycznej⁹³.

Pamiątki te starano się jak najwcześniej udostępnić odwiedzającym Muzeum. Już w 1952 roku, tj. wkrótce po formalnym przejściu kolekcji, jej fragment znalazł się na otwartej 24 czerwca w kamienicy Krauzowskiej (ul. św. Jana 12) stałej ekspozycji MHmK, gdzie wystawiony był aż do 1976 roku (por.: Aneks, poz. V)⁹⁴.

W 1963 roku „Muzeum Historyczne m. Krakowa otworzyło w dniu 4 maja w sali wystawowej Rynek Główny 25 wystawę pt. «Portrety Krakowian» zorganizowaną ze zbiorów własnych muzeum. Wystawa była interesującym przeglądem 122 portretów różnych osobistości krakowskich od XVIII do XX wieku»⁹⁵. Należy podkreślić, iż w tej liczbie aż 36 podobizn pochodziło z kolekcji Bractwa Kurkowego (por.: Aneks, poz. VII).

Pierwszą publiczną prezentację całej kolekcji strzeleckich pamiątek Muzeum Historyczne urządziło w 1967 roku, organizując w salach parteru kamienicy Krzysztofora (Rynek Główny 35) wystawę pt.: *Pamiątki Towarzystwa Strzeleckiego* (zob.: Aneks, poz. XIII). Ponadto często poszczególne eksponaty — przeważnie srebrny kur — wypożyczane były na różne wystawy krajowe i zagraniczne (por.: Aneks, poz. VI, VIII—XII, XIV—XV, XVII—XVIII, XXI—XXX, XXXII—XXXIII).

W 1964 roku, podczas pierwszej po II wojnie światowej intronizacji króla kurkowego (którym został prezes TSK dr Wincenty Bogdanowski), połączonej z odbywającą się w restauracji Hotelu Pollera „Pod Złotą Kotwicą” ucztą królewską, zaprezentowano niektóre z brackich pamiątek, użyczonych w tym celu przez Muzeum Historyczne. Ta miniwystawka została uwieczniona na specjalnym filmie dokumentalnym, nakręconym z tej okazji przez telewizję⁹⁶.

Specyfika Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, decydująca o określonym charakterze jego ekspozycji⁹⁷, pozwala zaklasyfikować wystawy pamiątek krakowskiego Bractwa Kurkowego jako mieszczące się w typie ilustrującym krakowskie tradycje⁹⁸. Najlepiej odzwierciedlał to fragment poświęcony bractwu kurkowemu na ekspozycji stałej MHK pt.: *Z dziejów i kultury Krakowa*, otwartej w kamienicy Krzysztofora w 1979 roku. Zgromadzono na niej eksponaty z kolekcji, początkowo w jednej sali wraz z pamiątkami władz miasta, a od 1990 roku jako monograficzny fragment ekspozycji stałej, poświęcony wyłącznie Towarzystwu Strzeleckiemu (por.: Aneks, poz. XX)⁹⁹. Szczupłość miejsca zmusiła autorów wystawy do zaprezentowania jedynie wybranych obiektów.

Równocześnie wśród braci kurkowych nie wygasły nadzieje na odzyskanie Ogrodu Strzeleckiego wraz ze Strzelnicą i powrót strzeleckich pamiątek na ich właściwe miejsce.

Zapewne ich zabiegom w dużym stopniu zawdzięczać należy, że już 2 czerwca 1958 roku Komisja Kultury Prezydium Rady Narodowej Miasta Krakowa postanowiła zwrócić się do samego Prezydium Rady o podjęcie uchwały „w sprawie szybkiego usunięcia dawnych użytkowników z budynku przy ul. Lubicz, który jest historyczną siedzibą Bractwa Kurkowego i oddania go Muzeum

13. Widok ogólny wystawy pamiątek Krakowskiego Bractwa Kurkowego we wrocławskim Arsenale, wrzesień 1993. Fot. Danuta Szatkowska

*Historycznemu m. Krakowa, które umożliwi Bractwu wykonywanie przewidzianych statutem czynności i eksponowanie licznych działu pamiątek*¹⁰⁰. Do realizacji tych planów doszło jednak dopiero po upływie ćwierć wieku, w 1983 roku, kiedy władze miejskie zdecydowały o przekazaniu budynku Celestatu Muzeum Historycznemu¹⁰¹, które też niezwłocznie przystąpiło do opracowywania scenariusza wystawy stałej pt.: *Z dziejów obronności Krakowa*.

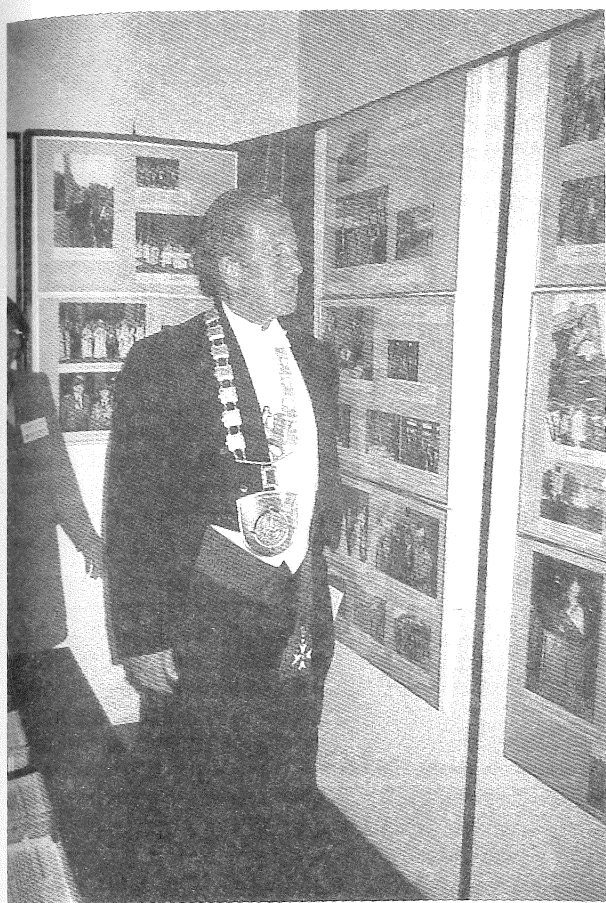
Projekt wstępny zakładał, iż znajdzie się tu, obok kolekcji krakowskiego Bractwa Kurkowego, także ekspozycja militariów ze zbiorów MHmK. Jego opracowanie powierzono Bożenie Saładziak (militaria) i Grażynie Lichończak (jako sprawującej opiekę merytoryczną nad kolekcją Bractwa Kurkowego w MHK). Wkrótce też pojawiły się pierwsze informacje prasowe o przygotowywanym

nowym oddziale Muzeum Historycznego. Równocześnie budynek Celestatu poddawany był wówczas generalnemu remontowi i adaptacji na potrzeby przyszłej placówki muzealnej¹⁰².

Zmiany zaszły w Polsce w 1989 roku stworzyły również zupełnie nową sytuację dla krakowskiego Bractwa Kurkowego, które odzyskało całość swego majątku, tj. także Ogród wraz ze Strzelnicą i kolekcję pamiątek. Na mocy umowy pomiędzy Towarzystwem Strzeleckim a Muzeum Historycznym Miasta Krakowa podtrzymano decyzję o stworzeniu nowego Oddziału MHK na Celestacie z ekspozycją stałą *Z dziejów Krakowskiego Bractwa Kurkowego*, którego otwarcie, połączone z intronizacją kolejnego króla kurkowego, nastąpiło 21 czerwca 1997 roku, tj. dokładnie w 160-rocznicę nabycia przez Bractwo Ogrodu Strzeleckiego¹⁰³.

14. Widok Sali Strzeleckiej na Celestacie podczas obrad Kapituły Zakonu Rycerskiego Orderu św. Sebastiana w Europie, 29 sierpnia 1998. Fot. Rafał Korzeniowski

15. Wystawę „Bractwa Kurkowe w Europie” na Celestacie zwiedza Prezydent EGS J. Graf t'Kint de Roodenbeke, 29 sierpnia 1998. Fot. Grażyna Lichończak-Nurek

Celem urządzanej tu wystawy było zaprezentowanie dziejów krakowskiego Bractwa Kurkowego, jednej z najstarszych tego typu, niegdyś bardzo licznych, organizacji na ziemiach polskich, zaś obecnie jedynej, która niemal nieprzerwanie od ponad siedmiuset lat nadal działa i mocno związana jest z historią Krakowa. Fakt organizacji oddziału muzealnego, poświęconego dziejom Towarzystwa Strzeleckiego, w budynku będącym już od ponad 160 lat jego siedzibą, uznać należy za rozwiązanie bardzo szczęśliwe z kilku względów. Przede wszystkim przedmioty te wróciły na swe właściwe miejsce a ponadto umożliwiło to zgromadzenie w budynku Celestatu całości kolekcji, co z punktu widzenia muzealnika stanowi przeważnie tylko trudny do osiągnięcia ideał.

Dzieje krakowskiego Bractwa Kurkowego zobrazowano tu niemal w całości eksponatami pochodzącymi z Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, tj. przede wszystkim z kolekcji krakowskiego Bractwa Kurkowego, ze zbiorów Działu Fotografii, Działu Grafiki, kolekcji militariów, z zasobów archiwaliów biblioteki muzealnej¹⁰⁴. Należy mieć nadzieję, że powstanie nowego oddziału muzealnego, poświęconego Towarzystwu Strzeleckiemu, w przyszłości stanie się zachętą dla osób przechowujących pamiątki związane z tą organizacją do ich udostępnienia bądź przekazania nowemu Muzeum, co znacznie podniosłoby wartość merytoryczną ekspozycji.

Zanim jednak doszło do otwarcia Celestatu przechowywane w Muzeum Historycznym cenne pamiątki tej organizacji

udostępniono jeszcze szerokiemu gronu zwiedzających na kilku wystawach, przygotowanych i zaprezentowanych: w 1993 roku kolejno w Kaliszu i we Wrocławiu, w 1995 w Starogardzie Gdańskim i w 1996 w Tarnowie.

Asumptem do organizacji pierwszej z nich było I Europejskie Strzelanie o Srebrną Lilię św. Józefa, zorganizowane w dniach 11—13 czerwca 1993 r. w Kaliszu (gdzie znajduje się jedyne na świecie sanktuarium św. Józefa) przez tamtejsze Bractwo Kurkowe i Zjednoczenie Kurkowych Bractw Strzeleckich RP. Wernisaż wystawy w dniu 11 czerwca otwierał tę imprezę, uświetnioną udziałem licznych przedstawicieli Bractw Kurkowych z Niemiec, Francji, Belgii, Holandii i Polski, w tym naturalnie także krakowskiego (zob.: Aneks, poz. XXIX).

Otwarcie kolejnej ekspozycji 16 września 1993 połączone zostało z inauguracją działalności Bractwa Kurkowego we Wrocławiu, uświetnioną obecnością Prezydenta Miasta Wrocławia Bogdana Zdrojewskiego, który osobiście oddał strzał do specjalnie przygotowanej tarczy, stanowiącej odtąd eksponat numer 1 przyszłej kolekcji pamiątek nowego bractwa.

Podobny charakter nosił wernisaż tarnowskiej wystawy, także połączony z reaktywowaniem tamtejszego Bractwa Kurkowego. Natomiast udostępnienie pamiątek krakowskich strzelców na ekspozycję pt.: *Bractwa Kurkowe w Polsce*, zorganizowaną w Starogardzie Gdańskim, umożliwiło ich prezentację — po raz pierwszy w dziejach krakowskiego bractwa! — na północy kraju, gdzie ruch strzelecki, niegdyś bardzo popularny, w istotny sposób różnił się od wzorców znanych z terenu Małopolski.

„Nie zawsze przychylnie dla Krakowskiego Towarzystwa Strzeleckiego rozmaite zakrety Historii szczęśliwie nie dotknęły w istotny sposób zasobu jego pamiątek. Kolekcja krakowskiego bractwa kurkowego szczęśliwie ocalała niemal w całości i nie uległa rozproszaniu”¹⁰⁵. Od 21 czerwca 1997 roku ten unikatowy zbiór brackich pamiątek powrócił po ponad pół wieku znów na Celestat, budząc podziw zwiedzających, w tym także licznych braci kurkowych z całej Europy.

To tu, 29 sierpnia 1998 roku, podczas 12. Europejskich Spotkań Strzeleckich, połączonych z wyborem nowego Europejskiego Króla Kurkowego, a organizowanych po raz pierwszy w Polsce i właśnie w Krakowie, na Celestacie obradowała Kapituła Zakonu Rycerskiego św. Sebastiana w Europie, przyznając zasłużonemu dla ruchu strzeleckiego najwyższe odznaczenie Europejskiego Stowarzyszenia Historycznych Bractw Strzeleckich (EGS) — Złoty Krzyż Zasługi św. Sebastiana. Otwarta wówczas, a przygotowana przez Muzeum Historyczne Miasta Krakowa we współpracy z EGS, wystawa czasowa pt.: *Bractwa Kurkowe w Europie* wzbogaciła odtąd zbiory Kolekcji Krakowskiego Bractwa Kurkowego, gdyż zgodnie z decyzją Prezydium EGS eksponaty wypożyczone na nią ze zbiorów różnych europejskich bractw strzeleckich, ofiarowane zostały muzeum na Celestacie w dowód uznania za jego unikatowe w skali europejskiej walory i niepowtarzalny charakter.

Stanowi to nowy etap w ekspozycyjnych dziejach Kolekcji Krakowskiego Bractwa Kurkowego.

P R Z Y P I S Y

¹ Według wstępnych ustaleń autorki (z autopsji i na podstawie literatury) pamiątki bractw kurkowych przechowywane są w ponad 40 muzeach europejskich. Nawet jednak w Szwajcar-

skim Muzeum Strzeleckim (Schweizerisches Schützenmuseum) w Bernie brak kolekcji porównywalnej z krakowską. Spośród około dwustu bractw kurkowych działających na ziemiach polskich (por.: G. Lichończak, *Prawda i legenda o srebrnym kurze Krakowskiego Towarzystwa Strzeleckiego*, „Krzysztofor”, Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, nr 14, Kraków 1987, s. 117) ocalały jedynie pojedyncze eksponaty lub co najwyżej niewielkie zespoły pamiątek.

² G. Lichończak-Nurek, *Tradycje, zwyczaje i pamiątki krakowskiego Bractwa Kurkowego*, Kalisz 1993, s. 1; por. J. Wyrozumski, *Dzieje Krakowa*, t. 1, Kraków do schyłku wieków średnich, Kraków 1992, s. 183—186.

³ Por. G. Lichończak-Nurek, „Ptasie Królestwo” czyli *Bractwo Kurkowe w Krakowie* [w:] *Klejnoty i sekrety Krakowa, teksty z antropologii miasta pod redakcją R. Goduli*, Kraków 1994, s. 191—213.

⁴ *Statut Towarzystwa Strzeleckiego Krakowskiego* (Przedruk wydania z r. 1833), Kraków 1863, s. 6; por. M. Dubiecki, *Towarzystwo Strzeleckie Krakowskie. Monografia historyczna*, Kraków 1902, s. 50; K. Bąkowski, *Dzieje Krakowa*, Kraków 1911, s. 278.

⁵ *Kraków za Stanisława Augusta w relacjach F. Lichockiego*, A. Naruszewicza, J.F. Zöllnera, wstęp i opracowanie I. Kleszczowa, Kraków 1979, s. 73—75.

⁶ Archiwum Państwowe w Krakowie (dalej: APK), rkps nr 3175: „Acta Scholae Iaculatoriae sub directorali regimine nobilis ac spectabilis d[omi]ni Michaelis Awedik consulis et luneris craciensis A[n]no D[omi]ni 1747”. Szczegółowy opis tego wydarzenia [w:] G. Lichończak-Nurek, *Introdukcja króla kurkowego, czyli dzieje jednego obrazu*, „Rocznik Krakowski”, t. LIX, Kraków 1993, s. 49—61.

⁷ K. Bąkowski, *Kronika Krakowska 1796—1848*, cz. III, od r. 1832 do 1848. Kraków 1909, „Biblioteka Krakowska” nr 42, s. 71—72 (za „Gazetą Krakowską” nr 150 z 6 VII 1835).

⁸ Tamże; część tej zastawy cynowej zachowała się w kolekcji Bractwa Kurkowego w Muzeum Historycznym m. Krakowa (dalej: MHK), por.: nr inw. MHK 183/Br. K. /1—6 i MHK 184/Br. K. /1—5.

⁹ Były to: „Numizmat podwójny złoty, wotum z orłem i rubinkiem, wotum z emalią i zielonym szmelcem, wotum z Opatrznością Boską z r. 1765, wotum z Trzema Królami, wotum mniejsze z Opatrznością, wotum d[et]to z r. 1766, wotum z Naj[świętszą] Panną M[aryją] Niepok[alanego] Poczęcia, wotum z św. Anną, wotum z Opatrznością z r. 1783, wotum ze Zwiastowaniem, wotum z Kupidynem, wotum [z] Trójką Świętą, wotum z N[ajświętszą] P[anną] M[aryją] Częstochowską, wotum z P[anem] Jezusem, wotum z św. Onufrym, wotum z kurkiem, wotum z rubinkami i Opatrznością, wotum z niebieskimi znakami, komparymenty srebrne do wotów. Dalej działo srebrne z wotami wagi 9 grzywien 4 luty, 12 próby” (*Księga pamiątkowa Towarzystwa Strzelców Krakowskich ufundowana przez króla kurkowego Edmunda Klemensiewicza w roku Pańskim 1913*, rkps nie pag. (dalej cyt.: *Księga Klemensiewicza*), wł. Towarzystwa Strzeleckiego (Bractwo Kurkowe) w Krakowie, obecnie w: MHK, ekspozycja na Celestacie; maszynopis tego tekstu [w:] Biblioteka Jagiellońska (dalej: BJ), rkps sygn. 7314 IV.

¹⁰ K. Bąkowski, *Kronika krakowska*, s. 99—100; „Gazeta Krakowska”, nr 236, 16 X 1837; P. Krakowski, *Architektura neogotycka w Krakowie*, „Folia Historiae Artium”, t. XX (1984), s. 137—138.

¹¹ APK, sygn. TSK 33, *Księga II obrad Towarzystwa Strzeleckiego Krakowskiego z lat 1839—1846*, s. 288 pkt 5 protokołu nr 97 z 25 kwietnia 1840; TSK 34, *Protokoły posiedzeń Towarzystwa Strzeleckiego Krakowskiego z lat 1831—1850*, s. 381.

¹² „Na posiedzeniu ogólnym dnia 17 Października 1840 r. postanowiono, aby dla wiecznej pamiątki portrety królów kurkowych malowane były kosztem Towarzystwa z funduszy ogólnych w kasie będących, przeznaczając na ten cel zł reńskich] 25 rocznie, wyjąwszy gdyby sam król własnym kosztem portret swój sprawił, albo który z członków wydatek ten ponieść zechciał, jak to miało miejsce z portretami pierwszych pięciu

królów [ufundowanymi przez prezesa F. Hahna — G. L.-N.; por. G. Lichończak, *Nieznane obrazy Floriana Cynka (1838—1912) w zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa*, „Krzysztofor”, nr 16, Kraków 1989, s. 9]. Portrety te mają być umieszczone na Strzelnicy” (Statut TSK, s. 42, pkt V).

¹³ APK, sygn. TSK 7, *Protokoły strzałów królewskich i strzałów o medal w czasie obiadów królewskich odbywających się*, l. 1837—1844, s. 32. Józef Louis (1803—1872), kupiec, ur. w Sandomierzu, od 1813 r. w Krakowie, gdzie w latach 1821—1846 był urzędnikiem, a później dyrektorem loterii liczbowej Wolnego Miasta Krakowa. W 1828 r. otworzył sklep z sukniami zagranicznymi (Rynek Główny 13). Członek TSK w l. 1836—1860, król kurkowy w 1836 r. J. Louis przyczynił się z Franciszkiem Hahnem do zakupu Ogrodu Steinkellerowskiego dla Towarzystwa, gdzie na jego zlecenie zaprzyjaźniony z nim budowniczy Tomasz Majewski wznosił neogotycki budynek Strzelnicy. Pod koniec życia J. Louis przeniósł się do Wieliczki, gdzie zmarł i został pochowany (por. C. Bąk, Louis Józef Jan Mikołaj, [w:] *Polski Słownik Biograficzny* (dalej: PSB), t. XVII/1, z. 72, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1972, s. 571—572; APK, sygn. TSK 23, *Księga kasowa (opłaty składek członkowskich z lat 1841—1867*, s. 132).

¹⁴ G. Lichończak, *Nieznane obrazy*, s. 9. Wraz z płótnami powstałymi po II wojnie i przechowywanymi przez Bractwo jest ich już ponad 120 (por. G. Lichończak-Nurek, *Tradycje, zwyczaje i pamiątki*, s. 2).

¹⁵ *Księga Klemensiewicza*; por. także: W. Eliaasz-Radzikowski, *Kraków dawny i dzisiejszy*, [Kraków ok. 1900], s. 544.

¹⁶ Obraz ten jest nie sygnowany, ale w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie przechowywany jest jego szkic, opatrzonej sygnaturą tego artysty (nr inw. MNK III. r. a. — 70025).

¹⁷ Ma to istotne znaczenie dla samego obrazu, gdyż artysta uwiecznił na płótnie dokładny wygląd pomieszczenia nie z 1851, lecz z 1855 roku. Dowodzi tego np. fakt, iż na fryzie z portretów królów kurkowych przedstawiono ich wizerunki aż po rok 1855, a nie do 1851; ponadto wśród widocznych na obrazie przedmiotów rozpoznać można np. srebrną laskę marszałkowską, dar króla kurkowego z r. 1854 Karola Modesa (1800—1862), który w 1855 r. kończył swe panowanie. Autor obrazu przedstawił go na płótnie na centralnym miejscu, tuż za witającym dostojnego gościa prezesem, podczas gdy króla kurkowego z 1851 r., inżyniera Józefa Schredera (1819—1897), odnaleźć można z prawej, na uboczu, przy stoliku z przygotowaną do podpisu księgą pamiątkową. Być może na wyeksponowanie K. Modesa miał wpływ nie tylko fakt, iż w momencie powstawania obrazu był panującym jeszcze królem kurkowym, ale też jego pamiątna rozmowa z Cesarzem (por. *Wspomnienia Ambrożego Grabowskiego*, wydał S. Estreicher, t. I, Kraków 1909, „Biblioteka Krakowska” nr 40, s. 233).

¹⁸ *Wspomnienia Ambrożego Grabowskiego*, op. cit.

¹⁹ Tamże; tarcza przechowywana w Kolekcji Krakowskiego Bractwa Kurkowego (nr inw. MHK 95/Br. K.).

²⁰ Tamże, s. 232; APK, sygn. TSK 35, *Protokoły obrad Komitetu i Rady Ogólnej TSK z r. 1853/4 tudzież podania w tymże roku do TSK uczynione*, s. 73; *Księga Klemensiewicza*. *Księga* wpisów nie zachowała się. Por.: G. Lichończak-Nurek, *Cesarские визиты на Celestacie*, „Gazeta Antykwaryczna” grudzień 1998—styczeń 1999, Nr 12/1 (33/34), s. 11—14.

²¹ Według „Czasu” było to o godz. czwartej (por. „Czas”, 5 IX 1880, s. 1). Tę samą godzinę podaje A. Nowolecki, *Pamiątka podróży cesarza Franciszka Józefa I po Galicji i dwudziestodniowego pobytu jego w tym kraju*, Kraków 1881, s. 94.

²² *Księga Klemensiewicza*; „Czas”, op. cit.; A. Nowolecki, op. cit.

²³ „Czas”, op. cit.

²⁴ A. Nowolecki, op. cit., s. 95. Jest to właściwie zestaw przyborów do parzenia herbaty, złożony z dużego czajnika, czajniczka, cukiernicy, dzbanuszka na śmietankę, szczypiec do cukru, maszynki spirytusowej ze stojakiem oraz tacy, na której wygrawerowano: „Krakau 3. September 1880”. Wykonane zostały ze srebra, częściowo złożonego i kości słoniowej przez znaną wiedeńską firmę J. C. Klinkosch (por. *Krakau zur Zeit der*

galizischen Autonomie (1866—1914). Ausstellungskatalog, Graz 1989, s. 108—109, nr 296). Obecnie wchodzi w skład Kolekcji Krakowskiego Bractwa Kurkowego (nr inw. MHK 188/Br. K.). Podobny upominek otrzymało lwowskie Towarzystwo Strzeleckie. Stanowił go „kosztowny serwis srebrny, pysznej i misternej roboty, z sześciu sztuk złożony, a mianowicie ze srebrnej tacy i 5 srebrnych kubków. Na tacy wyrytowany jest napis: Lemberg 14. September 1880. Robotę rytowniczą wykonała znana firma lwowska p. Zaussnera przy ulicy Sykstuskiej” (A. Nowolecki, op. cit., s. 219—220).

²⁵ APK, sygn. TSK 76, Akta TSK, r. 1888, list z 14 IX 1888.

²⁶ Tamże; G. Lichończak-Nurek, *Cesarskie wizyty...*, op. cit.

²⁷ *Księga Klemensiewicza*; por. „Czas”, 1 VII 1887.

²⁸ Księga ta nie zachowała się.

²⁹ „Czas”, 12 VI 1888. Zwracają uwagę pewne różnice w opisie powitania Rudolfa w porównaniu z tekstem z *Księgi Klemensiewicza* (zob. przypis 27), por. *Krakau zur Zeit...*, s. 110, nr 302 i reprodukcja s. 11.

³⁰ „Czas”, 3 VI 1888; G. Lichończak-Nurek, op. cit.

³¹ „Czas”, 12 VI 1886; por. także G. Lichończak, *Nieznane obrazy*, s. 11.

³² Można tak sądzić np. na podstawie wzmianki w „Czasie” z 1869 r.: „W Sali Strzeleckiej portret zeszlórocznego króla kurkowego tj. Juliusza Fryderyka Groszego ustąpił już miejsca portretowi nowego króla p. Pollera” („Czas”, 22 VI 1869).

³³ G. Lichończak, *Nieznane obrazy*, s. 14—15.

³⁴ Tamże; APK, sygn. TSK 45, *Książka kurendowa* (zaproszenia na zebrania TSK), l. 1870—1879, s. 99. Portret E. Graffa, pędzla F. Cynka, przechowywany w Kolekcji Krakowskiego Bractwa Kurkowego (nr inw. MHK 83/Br. K.).

³⁵ APK, sygn. TSK 46, *Książka kurendowa*. Zaproszenia na zebrania TSK, l. 1879—1883, s. 3—4; (nr inw. MHK 195/Br. K.).

³⁶ Uchwałę o obdarzeniu W. Staniszewskiego godnością członka honorowego TSK i ufundowaniu jego portretu, celem zawieszenia w Sali Strzeleckiej, podjęto na Walnym Zgromadzeniu Bractwa 28 stycznia 1912 roku (APK, sygn. TSK 42, *Protokoły posiedzeń TSK*, l. 1910—1925, s. 72—75). Do realizacji zamierzenia przez TSK jednak najpewniej nie doszło, choć portret pędzla Zygmunta Józefczyka (1881—1946) został wykonany, najwidoczniej kosztem samego Staniszewskiego. Po jego śmierci, na mocy testamentu z 19 I 1919, Towarzystwo otrzymało „portret olejny w ramach, o ile Towarzystwo zechce wykonać uchwałę powziętą przez Walne Zgromadzenie i portret ten w Sali Towarzystwa Strzelców zawiesić” (APK, sygn. TSK 78, *Korespondencja TSK*, r. 1921, s. 133). Za legatów TSK złożyło podziękowanie na ręce pełnomocnika rodziny Staniszewskich, informując, iż „Portret ten zawieszony na Strzelnicy naszej pośród zasłużonych koło rozwoju Towarzystwa prastarego mężów stanowić będzie dowód niespożytych zasług ś.p. zmarłego dla Towarzystwa” (tamże, s. 91); informacje o portrecie zob. *Krakau zur Zeit...*, s. 54, nr 144 (nr inw. portretu: MHK 238/Br. K.).

³⁷ APK, sygn. TSK 60, Akta TSK z 1865 r., s. 107; por. *Krakau zur Zeit...*, s. 54, nr 143 (nr inw. tarczy: MHK 88/Br. K.).

³⁸ APK, sygn. TSK 75, Akta TSK, r. 1887, (nie pag.), list z 28 V 1887, na co Rada Zawiadowcza TSK przekazała prof. W. Łuszczkiewiczowi podziękowanie, informując, że polecono tarczę „w Sali Towarzystwa ku wiecznej pamiętce zawiesić” (tamże); (nr inw. tarczy: MHK 94/Br. K.).

³⁹ Biblioteka MHK (dalej: BMHK), sygn. R. 753 (nr inw. tableau: MHK 287/Br. K.); por. G. Lichończak, *Pomnik króla Jana III Sobieskiego w Ogrodzie Strzeleckim w Krakowie*, „Krzysztofory” nr 9, Kraków 1982, s. 62 i il. 9.

⁴⁰ Informacje o przedmiocie i ofiarodawcy według karty inwentarzowej eksponatu w opracowaniu autorki, tam także szczegółowa bibliografia (nr inw. pucharu: MHK 180/Br. K.).

⁴¹ „Czas”, 30 I 1894.

⁴² Nr inw.: MHK 256/Br. K. Fotografie tę reprodukuje: „Tygodnik Ilustrowany”, 1908, s. 604; „Nowości Ilustrowane”, 1908, nr 28; W. Mossakowska, A. Zeńczak, *Kraków na starej fotografii*, Kraków 1984, s. 46, nr 131.

⁴³ Zob. BMHK, sygn. R. 2065, *Księga Królewska Krakowskiego Bractwa Kurkowego*, rkps.

⁴⁴ MHK, *Księga Klemensiewicza*.

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ APK, sygn. TSK 42, s. 127—131, protokół z Walnego Zgromadzenia w dniu 18 I 1914. O losach strzeleckich pamiątek podczas I wojny zob. G. Lichończak, *Bractwo Kurkowe a ruch niepodległościowy w Krakowie 1914—1918*, „Krzysztofory”, nr 10, Kraków 1983, s. 38—40.

⁴⁷ APK, sygn. TSK 42, s. 415—416.

⁴⁸ APK, sygn. TSK 43, *Protokoły obrad TSK, l. 1925—1930*, s. 257—259; *Protokół z posiedzenia Rady Zawiadowczej w dniu 1 VII 1929*. Wówczas wykonane fotografie portretów przechowywane są w zbiorach Działu Fotografii MHK (nr inw. Fs 4651/IX—Fs 4736/IX). Kolejny zestaw fotokopii królewskich portretów przekazał do zbiorów Kolekcji Krakowskiego Bractwa Kurkowego w 1998 roku p. Zbigniew Bieniarz, wnuk króla kurkowego i prezesa TSK, inż. Władysława Bieniarza.

⁴⁹ Tamże, s. 269—271, protokół z posiedzenia Rady Zawiadowczej w dniu 1 IX 1929. W tym samym roku zdecydowano także oprawić tarcze pamiątkowe (tamże, s. 218—220, protokół z posiedzenia Rady Zawiadowczej w dniu 25 III 1929).

⁵⁰ 4 stycznia 1927 r. Eugeniusz Smidowicz (1865—1932) przekazał do Archiwum TSK, wystawiony w 1858 roku, dyplom członkowski króla kurkowego z 1870 r. Adama Krywulcia (1815—1879) (tamże, s. 102—103).

⁵¹ Por. APK, sygn. TSK 87, *Inwentarze Pałacu i Ogrodu Strzeleckiego oraz wszelkich ruchomości w tych znajdujących się*; sygn. TSK 88, *Inwentarz realności i ruchomości TSK w 1884 r.*; sygn. TSK 89, *Spis dokumentów i przedmiotów wartościowych należących do TSK, l. 1836—1927*; BMHK, sygn. R. 1142, *Księga inwentarzowa Bractwa Kurkowego założona w 1908 r.*, doprowadzona do 1936 r., rkps; sygn. R. 758, *Księga inwentarzowa Bractwa Kurkowego*, spisana przez Ignacego Moessera i Wojciecha Misiąga 8 IV 1938, mpis (2 egz.).

⁵² APK, sygn. TSK 37, *Protokoły obrad Komitetu i Rady Ogólnej TSK z r. 1853/4 tudzież podania w tymże roku do TSK uczynione*, s. 61; por. T. Dobrowolski, *Michałowski Piotr*, PSB, t. XX. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1975, s. 658.

⁵³ APK, sygn. TSK 69, Akta TSK z 1874 r., s. 111—112.

⁵⁴ APK, sygn. TSK 74, Akta Strzeleckie, r. 1886 — listy z 9 i 21 XII 1886; por. „Czas”, 16 XII 1886.

⁵⁵ Kwestię fundacji kura objaśnia: G. Lichończak, *Prawda i legenda o srebrnym kurze...*

⁵⁶ Aneks, poz. I; Karol Beyer (1818—1877). *Pionier fotografii polskiej*. Katalog wystawy w Muzeum Sztuki w Łodzi, październik—listopad 1984, s. 17—19.

⁵⁷ M. Estreicherówna, *Życie towarzyskie i obyczajowe Krakowa w latach 1848—1863*, Kraków 1968, s. 130—131.

⁵⁸ Karol Beyer..., op. cit., s. 19; por. także: s. 93 nr 324.

⁵⁹ Tamże; „Tygodnik Ilustrowany”, r. IV, 1861, nr 99.

⁶⁰ Przechowywany m. in. w Dziale Grafiki MHK (nr inw.: MHK 754/VIII).

⁶¹ APK, sygn. TSK 67, Akta TSK z 1872 r., s. 163. Do listu dołączona została ulotka informacyjna o wystawie.

⁶² APK, sygn. TSK 53, *Zaproszenia na uroczystości, obchody i rocznice państwowe, kościelne oraz towarzystw strzeleckich i społecznych*, l. 1844—1939, s. 61—90. Drukowane katalogi z tej wystawy nie wymieniają żadnych eksponatów ze zbiorów Krakowskiego Bractwa Kurkowego (por. *Katalog ilustrowany Wystawy Sztuki Współczesnej we Lwowie 1894*, Lwów 1894; *Katalog wystawy zabytków starożytnych we Lwowie w r. 1894*, Lwów 1894).

⁶³ *Wystawa zabytków z epoki Jana Kochanowskiego*, skreślił T. Nieczuja-Ziemięcki, Kraków 1884 (Odbitka z „Czasu”), s. 5—6.

⁶⁴ Tamże, s. 39; por. G. Lichończak, *Prawda i legenda o srebrnym kurze...*, s. 114—116.

⁶⁵ *Wystawa Zabytków Sztuki i Kultury z epoki polskiego Renesansu*, PAU. Zjazd Naukowy im. Jana Kochanowskiego, Kraków 1930, s. 3, 34.

⁶⁶ Na piśmie PAU z prośbą o wypożyczenie kura lakonicznie zanotowano: „Kura dano na wystawę” (APK, sygn. TSK 86, Akta TSK, l. 1930—1939, s. 1—6).

⁶⁷ Por. „Srebrny kur, właściwie orzełek Towarzystwa Strzelec-

kiego w Krakowie. Pod spodem data 1565 i nazwiska starszych. Własność Towarzystwo Strzeleckie, Kraków" (*Wystawa zabytków sztuki i kultury*, s. 25, nr 111).

⁶⁸ *Katalog wystawy zabytków epoki Jagiellońskiej w 500 rocznicę odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego zorganizowanej*, Wstęp T. Nieczuja-Ziemiecki, Kraków 1900, s. III.

⁶⁹ „KUREK a ściślej orzełek Towarzystwa Strzeleckiego, dar Zygmunta Augusta temuż Towarzystwu. Na szyi zawieszony medal jubileuszowy 1900, pod spodem r. 1565 i nazwiska starszych Towarzystwa Strzeleckiego: Christof Zurich, Erasmus Zurus, Simon Stolarsz, Jan Krotzek, Endris Fogelwader, Stenzel Grosch, Jan Lang, Fridrich Leutzner. Waga 3,45. Towarzystwa Strzeleckiego w Krakowie" (tamże, s. 12, nr 484).

⁷⁰ Tamże, s. VII; informacja od p. Krzysztofa Czyżewskiego z Zamku Królewskiego na Wawelu, któremu w tym miejscu autorka pragnie złożyć podziękowanie za koleżeńską pomoc. Fotografia szafy z widocznym m.in. kurem zreprodukowana także [w:] L. Lepszy, *Przemysł artystyczny i handel*, Kraków. *Jego kultura i sztuka*, „Rocznik Krakowski”, t. VI, Kraków 1904, s. 267 il. 305.

⁷¹ T. A. Jakubiak, *Kurkowe bractwa strzeleckie w Wielkopolsce*, Poznań 1986, s. 68, 73–74.

⁷² G. Lichończak-Nurek, *Tradycje, zwyczaje i pamiątki*, s. 4.

⁷³ Np.: Dodatek do „IKC” nr 177, 29 VI 1925; Dodatek Tygodniowy do „Nowej Reformy”, nr 147, 28 VI 1925; „Ilustrowany Kurier Codzienny” nr 175, 27 VI 1925; materiały archiwalne o zjeździe zob.: APK, sygn. TSK 137, *Akta ze zjazdu TSK. Przygotowania I Zjazdu Br. K. w Krakowie i uroczystości zjazdowe*, r. 1925; TSK 138, *Wycinki prasowe dotyczące zjazdu*, r. 1925; TSK 81, *Korespondencja TSK*, r. 1925.

⁷⁴ K. Szczepański, *Stulecie Bractwa Kurkowego w Krakowie po rozbiorach*, „Kurier Literacko-Naukowy”, Dodatek do „IKC” nr 43, 1937 r., s. 1–2.

⁷⁵ T. Wroński, *Kronika okupowanego Krakowa*, Kraków 1974, s. 108, nr 579.

⁷⁶ BMHK, sygn. R. 1399, W. Bogdanowski, *Moje wspomnienia (1905–1967)*, mpis, s. 99; sygn. R. 367, J. Dobrzycki, *Bractwo Kurkowe w dziejach i kulturze Krakowa*, mpis, s. 69–70. Losy TSK w czasie II wojny tak opisuje Tadeusz Wroński: „Agresja Niemiec hitlerowskich na Polskę we wrześniu 1939 r. i zajęcie Krakowa przez okupanta hitlerowskiego przerwały działalność Towarzystwa. Najcenniejsze pamiątki zostały wcześniej przeznaczone na terenie klasztoru Franciszkanów, gdzie szczęśliwie przetrwały okupacyjną noc. Inne pamiątkowe przedmioty ukryto w mieszkaniach prywatnych członków Bractwa. Okupant zagrabił i zniszczył wyposażenie strzelnicy, meble, serwisy, broń itp. Z jego rąk śmierć poniosło wielu członków Towarzystwa [...] 30 lipca [sic] 1940 r. generalny gubernator Hans Frank wydał dekret rozwiązujący wszystkie polskie stowarzyszenia kulturalne, wojskowe, charytatywne. Na jego mocy rozwiązane zostało Towarzystwo Strzeleckie” (T. Wroński, *Krakowskie Towarzystwo Strzeleckie. Bractwo Kurkowe. Zarys dziejów po drugiej wojnie światowej*, Kraków 1984, s. 13).

⁷⁷ Tamże, s. 14.

⁷⁸ „Dziennik Polski”, 6 XII 1945, s. 4.

⁷⁹ T. Wroński, op. cit., s. 14.

⁸⁰ Tamże, s. 15.

⁸¹ BMHK, Protokół zdawczo-odbiorczy spisany w dniu 5 marca 1952 r. w sprawie zarządzonej decyzją Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie z dnia 28 czerwca 1951 r. L. S. A. S. I. 3/36/51 likwidacji Stowarzyszenia pod nazwą „Towarzystwo Strzeleckie (Bractwo Kurkowe)” w Krakowie i przekazania majątku tego stowarzyszenia na rzecz Skarbu Państwa — w zarząd i użytkowanie Wojewódzkiego Komitetu Kultury Fizycznej w Krakowie; T. Wroński, op. cit.

⁸² *Statut Towarzystwa Strzeleckiego Krakowskiego*, [Kraków 1877], s. 15 § 28; *Statut Towarzystwa Strzeleckiego w Krakowie*, Kraków 1903, s. 15–28.

⁸³ Tamże, s. 16 § 29; tamże, s. 15–16 § 29.

⁸⁴ BMHK, Protokół zdawczo-odbiorczy. Zachowana w zbiorach BMHK teczka z dokumentacją przejęcia przez Muzeum strzeleckich pamiątek pozwala stwierdzić, iż już

5 lipca 1951 r. Prezes TSK inż. Władysław Bieniarz i sekretarz Julian Kudasiwicz, zwrócili się do Dyrekcji MHK „z uprzejmą prośbą o łaskawe przyjęcie w depozyt insygniów Bractwa Kurkowego, a mianowicie: srebrnego kura, 1 łaskę marszałkowską drewnianą, 1 łaskę marszałkowską srebrną, 2 łańcuchy Prezesa i V-Prezesa ze srebrnymi kurami oraz 2 łańcuchy marszałków”. Cztery dni później Dyrekcja Muzeum odpowiedziała na tę prośbę pozytywnie, deklarując jednocześnie, „że gotowa jest przyjąć w depozyt Muzeum insygnia i pamiątki Bractwa Kurkowego celem pieczołowitego przechowywania tychże. Zdeponowanie tychże insygniów w Muzeum Historycznym m. Krakowa rozumie Dyrekcja Muzeum w ten sposób, iż insygnia te każdorazowo na życzenie Towarzystwa Strzeleckiego wydane mu będą celem użycia w toku tradycyjnych uroczystości i obrzędów Towarzystwa. Dyrekcja Muzeum gotowa jest również przyjąć w depozyt i inne nie wyszczególnione w wymienionym piśmie przedmioty pamiątkowe, obrazy, gabloty, stroje itp.” BMHK, sygn. 25: Zbiory (Insygnia i pamiątki Bractwa Kurkowego, 1951–1952, nie pag.). Przejęcie kolekcji trwało więc jakiś czas i protokół z 5 marca 1952 r. należy uznać nie za otwierający lecz finalizujący całą sprawę.

⁸⁵ APK, *Inwentarz akt Towarzystwa Strzeleckiego w Krakowie z lat 1591–1952*, oprac. K. Jelonek-Litewka, mpis.

⁸⁶ T. Wroński, *Krakowskie Towarzystwo Strzeleckie*, s. 16.

⁸⁷ Tamże.

⁸⁸ Por. (ml), *Czy Ogród Strzelecki zmieni się w klepisko?*, „Gazeta Krakowska”, 1 VI 1987; por. także: G. Lichończak, *Ogrodowi Strzeleckiemu na ratunek*, „Kraków”. *Magazyn Kulturalny*, nr 3/85, Kraków 1985, s. 55–56.

⁸⁹ M. Russ, *Krakowskie parki: Ogród Strzelecki. Gdzie sam Cesarz kura nie ustrzelił*, „Gazeta Krakowska”, 8 VII 1991.

⁹⁰ Już 18 grudnia 1945 uchwałą Miejskiej Rady Narodowej MHK zostało statutowo zobowiązane do roztoczenia merytorycznej opieki nad Towarzystwem Strzeleckim (T. Wroński, op. cit., s. 16).

⁹¹ MHK, *Księga Klemensiewicza*; BMHK, sygn. R. 1399, s. 101; T. Wroński, op. cit., s. 20–21 (portret nr inw. MHK 181/Br. K.).

⁹² Byli to: Tadeusz Antoni Kozłowski (1892–1971), król kurkowy w 1967 r., portret pędzla Zdzisława Fabisiaka (nr inw. MHK 224/Br. K.); Władysław Kucharski (1881–1987), król kurkowy w 1969 r., obraz namalowany przez Witolda Chomicza (zm. 1984) (nr inw. MHK 119/Br. K.); Feliks Adamski (1913–1993), król kurkowy w 1973 r., podobizna autorstwa Zofii Wójcik, (nr inw. MHK 121/Br. K.); (por. karty inwentarzowe w MHK opracowane przez autorkę oraz: T. Wroński, op. cit., s. cit., s. 24, 30, 31).

⁹³ I tak w 1985 r. zakupiono w ten sposób bardzo cenną paterę kryształową, będącą nagrodą ufundowaną przez przedostatniego przed II wojną światową króla kurkowego inż. Tadeusza Polaczek-Korneckiego (nr inw. MHK 293/Br. K.; por. „Gazeta Krakowska”, 15 III 1985), zaś w maju 1997 roku zbiory kolekcji Bractwa Kurkowego wzbogacone zostały o kolejny przedmiot fundacji tego samego króla kurkowego — srebrny puchar — który w 1938 r. uzyskał, jako trofeum strzeleckie, dr Henryk Kaczyński (zm. 1947 r.), członek TSK. Przekazała go wdowa po nim prof. Maria Byrdy, pierwsza w Polsce kobieta lekarz anatomopatolog (por. „Gazeta Krakowska”, „Echo Krakowa”, 16–17 V 1997). 17 grudnia 1989 r. nabyty został także na aukcji zestaw piętnastu odznak krakowskiego Bractwa Kurkowego (numery inw.: MHK 210/Br. K. — MHK 214/Br. K., MHK 239/Br. K., MHK 300/Br. K. — MHK 314/Br. K.). Za szczególnie sukces uważa należy nabycie złotej miniaturki kura, będącej odznaką godności króla kurkowego (nr inw. MHK 311/Br. K.) i złotego sygnetu, stanowiącego dar od TSK dla abdykującego króla kurkowego (nr inw. MHK 310/Br. K.), które uzyskano od spadkobierców króla kurkowego z 1906 roku Jana Kwiatkowskiego (1844–1908) w 1992 roku. Tego typu pamiątki, związane z konkretną osobą, niezmiernie rzadko pojawiają się na rynku antykwarycznym. W tym przypadku warto od-

notować w formie ciekawostki, iż przedmioty te trafiły najpierw do USA, skąd wróciły do Krakowa, by wreszcie znaleźć swe miejsce w kolekcji Bractwa Kurkowego.

⁹⁴ Ekspozycja została zmodernizowana w 1968 roku, kiedy to jej otwarcie nastąpiło 28 września (por. *Kronika ważniejszych wydarzeń muzealnictwa w r. 1968*, „Muzealnictwo” nr 18, Warszawa 1969, s. 132).

⁹⁵ Tamże, nr 13, Warszawa—Poznań 1966, s. 197.

⁹⁶ BMHK, sygn. R. 1399, s. 101; T. Wroński, *Krakowskie Towarzystwo Strzeleckie*, s. 20.

⁹⁷ Jego nieżyjący już dziś Dyrektorzy, Leszek Ludwikowski i Sławomir Wojak, wyróżnili typowe dla MHK trzy rodzaje ekspozycji: „artystyczno-historyczne, polityczno-historyczne oraz tradycji” (L. Ludwikowski, S. Wojak, *Z dziejów Muzeum Historycznego Miasta Krakowa*, „Krzysztofor” nr 6, Kraków 1979, s. 15).

⁹⁸ Tamże.

⁹⁹ O sposobie eksponowania pamiątek Bractwa Kurkowego na wystawie stałej w Krzysztoforach zob. *Z dziejów i kultury Krakowa. Przewodnik po wystawie stałej w Krzysztoforach*, red. W. Passowicz, E. Wojciechowska; Sala IV, *Władze miejskie i Bractwo Kurkowe*, oprac. G. Lichończak. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa [Kraków 1986], nie pag.; G. Lichończak, *Prawda i legenda...*, s. 118, 120, 121.

¹⁰⁰ T. Wroński, op. cit., s. 17; por. A. Szczygieł, *Przeszłość przyszłości*, „Krzysztofor”, nr 12, Kraków 1985, s. 12.

¹⁰¹ T. Wroński, op. cit., s. 52; A. Szczygieł, op. cit., s. 8, 11.

¹⁰² (es), *Czekamy aż runie? Celestatu ćwiczenie na równo-ważni...*, „Echo Krakowa” nr 61, 1988 r.; R. Dzieszniński, *Niech Celestat wróci do Bractwa Kurkowego. Zaniedbany Park Strzelecki czeka na gospodarza*, „Dziennik Polski”, 28 VII 1982; (bp), *Projekt już gotowy — realizacja w przyszłym roku. Odnowa Ogrodu Strzeleckiego w Krakowie*, „Gazeta Krakowska”, 25 VII 1984; G. Lichończak, *Ogrodowi Strzeleckiemu na ratunek*, s. 55.

¹⁰³ M. Russ, op. cit.; (jab), *Nowe Muzeum Krakowskie*, „Czas Krakowski”, 5 VIII 1991; (J.R.), *Celestat znów należy do króla*, „Dziennik Polski”, 29 VI 1992; (R.G.), *Wiwat król kurkowy*, „Gazeta Krakowska”, 28 VI 1993; G. Lichończak-Nurek, *Tradycje, zwyczaje i pamiątki...*, s. 4—5; (J.R.), *Królowie wrócili do Celestatu*, „Gazeta Krakowska”—„Echo Krakowa”, 13 V 1997; BHK, *Kobieta nad mężczyznami*, „Gazeta Wyborcza”, 2 VII 1997; B. Gancarz, *Tam na Celestacie*, „Gość Niedzielny”, 27 VII 1997; PAD, *Muzeum w Celestacie*, „Dziennik Polski”, 22 VII 1997; M. Faber, *Muzeum na Celestacie*, „Dziennik Polski”, 27 VIII 1998.

¹⁰⁴ O ekspozycji zobacz: G. Lichończak-Nurek, *Tam na Celestacie...*. *Przewodnik po wystawie stałej „Z dziejów Krakowskiego Bractwa Kurkowego”*, Kraków 1997.

¹⁰⁵ G. Lichończak-Nurek, *Tradycje, zwyczaje i pamiątki...*, s. 7.

ANEKS

Wykaz wystaw Kolekcji Krakowskiego Bractwa Kurkowego oraz ekspozycji, na których prezentowane były pojedyncze eksponaty z tej kolekcji:

Wzór hasła:

1. Nazwa wystawy.
2. Miejsce i czas trwania.
3. Organizator.
4. Bibliografia.

Wykaz wystaw:

I

1. Wystawa Starożytności i Zabytków Sztuki.
2. Kraków, Pałac XX. Lubomirskich, ul. św. Jana, 11 IX 1858 — początek stycznia 1859.
3. Towarzystwo Naukowe w Krakowie.
4. *Album fotograficzne wystawy starożytności i zabytków sztuki urządzanej przez c. k. Towarzystwo Naukowe w Krakowie 1858 i 1859*, wyk. w Zakładzie Karola Beyera w Warszawie, tabl. L; *Wystawa Starożytności Polskich w Krakowie w Pałacu XXqł Lubomirskich w roku 1858*, Kraków, okładka i karta II.

II

1. Wystawa zabytków z epoki Jana Kochanowskiego.
2. Kraków, Muzeum Narodowe — Sukiennice, 1884 r.
3. Muzeum Narodowe w Krakowie z okazji 300-lecia jubileuszu Jana Kochanowskiego i Zjazdu Historyczno-Literackiego.
4. *Wystawa zabytków z epoki Jana Kochanowskiego*, s. 39.

III

1. Wystawa zabytków epoki jagiellońskiej w 500 rocznicę odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego.
2. Kraków, klasztor OO. Franciszkanów, 1900 r.
4. *Katalog wystawy zabytków epoki jagiellońskiej*, s. 12, nr 484.

IV

1. Wystawa zabytków sztuki i kultury z epoki polskiego Renesansu.
2. Zamek Królewski na Wawelu, 8—23 czerwiec 1930.
3. Polska Akademia Umiejętności z okazji Zjazdu Naukowego im. Jana Kochanowskiego i Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa.
4. *Wystawa Zabytków Sztuki i Kultury z epoki polskiego Renesansu*, s. 25, nr 111.

V

1. Wystawa stała ze zbiorów Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, sala: „Obronność miasta i dawne Bractwo Kurkowe”.
2. Kamienica Krauzowska, ul. św. Jana 12, I piętro, sala II, 24 VI 1952—1976 r.
3. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa.
4. J. Dobrzycki, *Muzeum Historyczne Miasta Krakowa. Jego dzieje i zbiory*, Kraków 1955, s. 88—89; por. także: „Muzealnictwo” nr 18, 1969, s. 132; L. Ludwikowski, S. Wojak, *Z dziejów Muzeum Historycznego*, s. 16.

VI

1. Wystawa: *L'âge d'or des grandes cités* [Złoty wiek wielkich miast].
2. Gandawa (Belgia), opactwo Saint—Pierre, 14 VI—14 IX 1958.
3. Commission de L'ICOM pour les Expositions Internationales Artistiques (UNESCO).
4. *L'âge d'or des grandes cités. Gand 14 VI—14 IX 1958* (Catalogue). Gand 1958, s. 84, nr 13, tabl. XLI, il. 13.

VII

1. Portrety Krakowian w zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa.
2. Kraków, Rynek Główny 25, otwarcie 8 V 1963.
3. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa.
4. H. Styczyńska, *Portrety Krakowian w zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa. Maj 1963. Katalog wystawy* [Kraków 1963, Muzeum Historyczne, nr 14—17, 20, 26—28, 31, 33, 39—42, 44—46, 49, 53—55, 58, 60—62, 65, 70—72, 75, 78—79, 81, 83—84, 86, 89, 93, 96; „Muzealnictwo” nr 13, 1966, s. 197.

VIII

1. Sztuka w Krakowie w latach 1350—1550. Wystawa urządzona w sześćsetną rocznicę założenia Uniwersytetu Jagiellońskiego.
2. Kraków, otwarcie 8 V 1964.
3. Muzeum Narodowe w Krakowie.
4. *Sztuka w Krakowie w latach 1350—1550. Wystawa urządzona w sześćsetną rocznicę założenia Uniwersytetu Jagiellońskiego*, oprac. zbior. pod red. A. Bochnaka, przedmowa J. Banach [Kraków 1964]; Muzeum Narodowe [toż w j. franc.], s. 184 nr 197 i fot. kura; J. Banach, *Sztuka w Krakowie w latach 1350—1550*, „Muzealnictwo”, nr 13, s. 109—113; *Kronika ważniejszych wydarzeń muzealnictwa. R. 1964*, tamże, nr 14. Warszawa—Poznań 1967, s. 169.

IX

1. Wystawa: Skarby z Polski.
2. Chicago (USA), The Art. Institute of Chicago (południowe skrzydło tzw. Morton Wing), 15 X—14 XII 1966.
3. Muzeum Narodowe w Warszawie, Muzeum Narodowe w Krakowie, Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu.
4. *Treasures from Poland*. Chicago 1966; Z. Żygulski (jun.), *Wystawy skarbów z Polski (Treasures from Poland) w Chicago, Filadelfii i Ottawie (1966—1967)*, „Muzealnictwo” nr 19, Warszawa—Poznań 1972, s. 40—45.

X

1. Wystawa: Skarby z Polski.
2. Filadelfia (USA), The Philadelphia Museum of Art. 29 I — 26 II 1967.
3. Muzeum Narodowe w Warszawie, Muzeum Narodowe w Krakowie, Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu.
4. Z. Żygulski (jun.), op. cit., s. 45—47.

XI

1. Wystawa: Skarby z Polski.
2. Ottawa (Kanada), The National Gallery of Canada, 20 III—16 IV 1967.
3. Muzeum Narodowe w Warszawie, Muzeum Narodowe w Krakowie, Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu.
4. *Katalog* (wersja francuskojęzyczna Katalogu wydrukowanego w Chicago — por. Aneks, poz. IX, pkt 4); Z. Żygulski (jun.), op. cit., s. 47—48.

XII

1. Wystawa: 600 lat Kleparza.
2. Krakowski Dom Kultury, Pałac po Baranami, Rynek Główny 25, otwarcie 28 V 1966.
3. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Archiwum Państwowe Miasta Krakowa i Województwa Krakowskiego.
4. *600 lat Kleparza. Katalog wystawy*, redaktor S. Czerpak, opracowali: Z. Homecka, W. Kolak, T. Wroński, Kraków 1966, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, s. 31, nr 140; *Kronika ważniejszych wydarzeń muzealnictwa 1965—1967*, „Muzealnictwo” nr 18, Warszawa 1969, s. 87.

XIII

1. Wystawa: Pamiątki Towarzystwa Strzeleckiego.
2. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Rynek Główny 35, Krzysztofory, parter, 1 VI — VII 1967.
3. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa.
4. J. Klepacka, *Pamiątki Towarzystwa Strzeleckiego. Muzeum Historyczne m[ia]sta Krakowa*, Kraków 1967; „Muzealnictwo” nr 17, 1968, s. 90; T. Wroński, *Krakowskie Towarzystwo Strzeleckie*, s. 16.

XIV

1. Wystawa: Mille ans d'art. En Pologne [Tysiąc lat sztuki w Polsce].
2. Paryż (Francja), Petit Palais, kwiecień — lipiec 1969.
3. Muzeum Narodowe w Krakowie.
4. *Mille ans d'art. En Pologne. Petit Palais. Paris Avril — Juillet 1969*, s. 68, nr 69 i fot.; J. Banach, *1000 lat sztuki w Polsce. Wystawy w Paryżu i Londynie w latach 1969 i 1970*, „Muzealnictwo” nr 19, s. 23—39, repr. s. 32 il. 9.

XV

1. Wystawa: 1000 years of Art. In Poland [1000 lat sztuki w Polsce].
2. Londyn (Wielka Brytania), Royal Academy of Arts, 3 I — 1 III 1970.
3. Muzeum Narodowe w Krakowie.
4. *1000 years of Art. In Poland. Royal Academy of Arts [London] 1970*, nr 56 i il.; „Muzealnictwo” nr 19, repr. s. 32 il. 9.

XVI

1. Wystawa: Motywy Krakowa z lat 1930—1975 Witolda Chomicza.
2. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Krzysztofory, Rynek Główny 35, luty—marzec 1975.
3. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa.
4. *Motywy Krakowa. Malarstwo, grafika, rysunek Witolda Chomicza z lat 1930—1975*, Muzeum Historyczne m. Krakowa. Luty — Marzec 1975 (nie pag.), reprodukcja.

XVII

1. Wystawa: Polska sztuka i kultura od średniowiecza do Oświecenia.
2. Rzym (Włochy), maj — lipiec 1975.

XVIII

1. Wystawa: Bractwo Kurkowe. Wystawa ze zbiorów Muzeum Historycznego Miasta Krakowa.
2. Muzeum Okręgowe w Radomiu, kwiecień 1977r.
3. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa.
4. *Bractwo Kurkowe. Wystawa ze zbiorów Muzeum Historycznego Miasta Krakowa. Muzeum Okręgowe w Radomiu. Kwiecień 1977* (Folder, tekst: Witold Turdza).

XIX

1. Wystawa: Bractwo Kurkowe. Wystawa ze zbiorów Muzeum Historycznego Miasta Krakowa.
2. Sala wystaw zmiennych MHK, ul. Franciszkańska 4 (Kraków), sierpień 1977.
3. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa.
4. Patrz: Aneks, poz. XVIII, pkt 4.

XX

1. Wystawa stała: Z dziejów i kultury Krakowa.
2. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Krzysztofory, Rynek Główny 35, I piętro, sala IV: Bractwo Kurkowe (początkowo: Władze miejskie i Bractwo Kurkowe), otwarcie 21 VII 1979 — likwidacja kwiecień 1997.
3. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa.
4. *Z dziejów i kultury Krakowa. Przewodnik po wystawie stałej w Krzysztoforach*, red. W. Passowicz, E. Wojciechowska; Sala IV, Władze miejskie i Bractwo Kurkowe, oprac. G. Lichończak, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa [Kraków 1986], nie pag.

XXI

1. Wystawa: Polskie malarstwo portretowe 1944—1984.
2. Centralne Biuro Wystaw Artystycznych „Zachęta” (Warszawa), lipiec—sierpień 1984.
3. Ministerstwo Kultury i Sztuki, Centralne Biuro Wystaw Artystycznych, Biuro Wystaw Artystycznych w Radomiu.
4. *Polskie malarstwo portretowe 1944—1984. Polish Portrait Painting 1944—1984. La peinture de portrait polonaise 1944—1984. Polnische Porträtmalerei 1944—1984. Katalog wystawy w salach ekspozycyjnych CBWA „Zachęta” w Warszawie. Lipiec — sierpień 1984*, nr 324, 326.

XXII

1. Wystawa: Polen im Zeitalter der Jagiellonen 1386—1572.
2. Zamek Schallaburg (Austria), 8 V — 2 XI 1986.
3. Bundesland Niederösterreich, Ministerstwo Kultury i sztuki Polski.
4. *Polen im Zeitalter der Jagiellonen 1386—1572. 8. Mai — 2. November 1986. Schallaburg 1986* [Katalog. Wien 1986], s. 344, nr 193; F. Stolorz, „*Polen im Zeitalter der Jagiellonen 1386—1572*”. Wystawa w zamku Schallaburg w Austrii, maj — listopad 1986 r. „*Polska Jagiellonów 1386—1572*”. Wystawa w Zamku Królewskim w Warszawie, marzec — czerwiec 1987 r., „Muzealnictwo” nr 32, Warszawa 1989, s. 41 i 44.

XXIII

1. Wystawa: Kurkowe Bractwa Strzeleckie w Polsce.
2. Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie, kwiecień 1986 — marzec 1987.

3. Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
4. *Kurkowe Bractwa Strzeleckie w Polsce. Wystawa zorganizowana pod Honorowym Patronatem Przewodniczącego CK Stronnictwa Demokratycznego, zastępcy Przewodniczącego Rady Państwa Tadeusza Witolda Młyńczaka. Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie. Gniezno, wrzesień 1986 — marzec 1987. [Katalog].*

XXIV

1. Wystawa: Z tradycji Bractw Kurkowych w Polsce.
2. Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej w Kaliszu, 1987 r.
3. Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej w Kaliszu.
4. T.A. Jakubiak, *Z tradycji Bractw Kurkowych w Polsce* (komentarz historyczny do wystawy), Muzeum Okręgowe w Kaliszu, Kalisz 1987.

XXV

1. Wystawa: Polska Jagiellonów 1386—1572.
2. Zamek Królewski w Warszawie, 1987 r.
3. Muzeum Narodowe w Krakowie.
4. *Polska Jagiellonów 1386—1572*, Wydawnictwo pod redakcją A. Gieysztora z okazji wystawy „Polska Jagiellonów 1386—1572” zorganizowanej przez Muzeum Narodowe w Krakowie w Zamku Królewskim w Warszawie. Zamek Królewski w Warszawie [Warszawa] 1987; F. Stolor, op. cit. (patrz: Aneks, poz. XXII, pkt 4).

XXVI

1. Wystawa: Das Zeitalter Kaiser Franz Josephs (Czasy Cesarza Franciszka Józefa). Cz. 2: 1880—1916. Glanz und Elend [Błask i nędza].
2. Zamek Grafenegg (Austria), 9 V—26 X 1987.
3. Bundesland Niederösterreich [Kraj Związkowy Dolna Austria].
4. *Das Zeitalter Kaiser Franz Josephs. 2. Teil. 1880 — 1916. Glanz und Elend. Schloss Grafenegg. 9. Mai — 26. Oktober 1987, Niederösterreichische Ausstellung — katalog. Wien 1987, s. 196, nr 14. 5 i repr. s. 197.*

XXVII

1. Wystawa: Krakau zur Zeit der galizischen Autonomie (1866—1914) [Kraków w dobie autonomii galicyjskiej (1866—1914)].
2. Stadtmuseum Graz (Austria), 28 VI—6 VIII 1989.
3. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Stadtmuseum Graz.
4. *Krakau zur Zeit...*, nr 1, 143—145, 214, 265, 277, 296, 302 (oprac. G. Lichończak).

XXVIII

1. Wystawa: Polonia. Gioielli, ornamenti e arredi. Duemila anni di arte orafa [Polska, biżuteria, ozdoby i sprzęty. 2000 lat sztuki złotniczej].
2. Arezzo — Sottociesa di S. Francesco [Podziemia kościoła św. Franciszka w Arezzo] (Włochy), 9 IX—22 X 1989.
3. Muzeum Mazowieckie w Płocku.
4. *Polonia. Gioielli, ornamenti e arredi. Due milla anni di arte orafa. Sottociesa di S. Francesco — Arezzo. 9 Settembre / 22 Ottobre 1989*, s. 28—29, il. 68—68a, s. 159 nr 68 (tekst).

XXIX

1. Wystawa: Tradycje, zwyczaje i pamiątki Krakowskiego Bractwa Kurkowego.
2. Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej — Kalisz, 11 VI — 31 VIII 1993.
3. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa.
4. G. Lichończak-Nurek, *Tradycje, zwyczaje i pamiątki...*; E. Firlet, *Wędrowki kolekcji Krakowskiego Bractwa Kurkowego*, „Echo Krakowa”, 21 XII 1993.

XXX

1. Wystawa: Tradycje, zwyczaje i pamiątki Krakowskiego Bractwa Kurkowego.
2. Muzeum Historyczne we Wrocławiu, Oddział Arsenal Miejski, 16 IX 1993 — 31 I 1994.
3. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa.
4. Por. Aneks, poz. XXIX, pkt 4.

XXXI

1. Wystawa: Michał Stachowicz — malarz Insurekcji — malarz Krakowa.
2. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Krzysztofor, Rynek Główny 35, parter, 22 III 1994—5 VI 1994.
3. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa.
4. G. Lichończak-Nurek, *Introdukcja króla kurkowego*.

XXXII

1. Wystawa: Bractwa Kurkowe w Polsce.
2. Muzeum Ziemi Kociewskiej w Starogardzie Gdańskim, kwiecień — maj 1995.
3. Muzeum Ziemi Kociewskiej w Starogardzie Gdańskim.

XXXIII

1. Wystawa: Bractwa Kurkowe czyli o sztuce strzelania.
2. Muzeum Okręgowe w Tarnowie, 30 V — 30 IX 1996.
3. Muzeum Okręgowe w Tarnowie, współpraca: Muzeum Historyczne Miasta Krakowa.
4. A. Majcher-Węgrzynek, *Bractwa Kurkowe czyli o sztuce strzelania. Muzeum Okręgowe w Tarnowie* [Folder. Tarnów 1996].

XXXIV

1. Wystawa stała: Z dziejów Krakowskiego Bractwa Kurkowego.
2. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Oddział Celestat, ul. Lubicz 16, otwarcie: 21 VI 1997.
3. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa.
4. G. Lichończak-Nurek, „*Tam na Celestacie...*”, op. cit.; Taż, *Muzeum Krakowskiego Bractwa Kurkowego*, „Biuletyn Informacyjny. XII Europejskie Spotkania Bractw Strzeleckich”. Kraków’ 98 nr 1(3)/97; Taż, *Otwarcie Muzeum na Celestacie. Nowy Oddział Muzeum Historycznego Miasta Krakowa z ekspozycją stałą pt. : „Z dziejów Krakowskiego Bractwa Kurkowego”*, „Biuletyn...”, nr 4, 1998; T. Zieja, *Skarby Celestatu*, „Przekrój”, nr 35/2775, 30 VIII 1998, s. 24; G. Lichończak-Nurek, *Bractwo Kurkowe w Krakowie/ The Cracow Shooting Club*, „Polish Culture”, nr 3(4)/1998, s. 52—53; Taż, *Na Celestacie*, „Spotkania z Zabytkami”, grudzień—12—1998, s. 27—30.